

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์
**รูปแบบการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่เหมาะสม
กับชุมชนตำบลน้ำไคร้ อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์**

นายประเสริฐ ทองชมพู และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

ธันวาคม 2548

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่เหมาะสม
กับชุมชนตำบลน้ำไคร้ อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

โดย

นายประเสริฐ	ทองชมพู
นายสมพร	ปานเพ็ง
นายสังเวียน	เทพอินทร์
นายบุญส่ง	ใจเพ็ง
นายมนู	ออนแนนศรี
นางยุพิน	บุญเกตุ
นางสาวลำไย	นะพั่น
นายมังกร	ทองชมพู

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

ธันวาคม 2548

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผนหาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผนและค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเองและสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุมเสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือ ประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำ มีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาอย่างชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัย อีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ใน ตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาคด้วยการทดลองทำจริงและมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานให้มีความยืดหยุ่นและมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่า ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดั่งเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

บทคัดย่อ

โครงการรูปแบบการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่เหมาะสมกับชุมชน ตำบลน้ำไคร้ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจของหมู่ที่ 3 ตำบลน้ำไคร้ เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขและวิธีการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจไปสู่หมู่บ้านอื่นโดยการศึกษาในพื้นที่ตำบลน้ำไคร้ งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) วิธิดำเนินการแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทของชุมชน ศักยภาพของกลุ่มผู้เลี้ยงและหาแนวทางการขยายผลเพื่อนำไปปฏิบัติ ระยะที่ 2 ทดลองใช้รูปแบบการขยายผล วิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหาที่ รวบรวมได้จากการจัดเวทีการสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม การสำรวจและจัดเวทีตรวจสอบข้อมูล

ผลการวิจัยรูปแบบการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่เหมาะสมกับชุมชน ตำบลน้ำไคร้คือ 1) ประสานผู้นำชุมชนในตำบลน้ำไคร้ โดยการพูดคุยขอความร่วมมือเพื่อให้ผู้นำชุมชนประสานกลุ่มเป้าหมายและลูกบ้านที่มีความสนใจในการเลี้ยงสัตว์โดยใช้พืชสมุนไพรเข้าร่วมกิจกรรม 2) ประสานองค์กรหรือผู้นำองค์กรทั้งในชุมชนและนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อหนุนเสริมกิจกรรมการขยายผล 3) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับประสบการณ์การใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์เพื่อลดต้นทุนการผลิต และ 4) การติดตามประเมินผลการขยายผลสู่ชุมชน 5) การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายใช้พืชสมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์

ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการขยายผล สภาพของครอบครัว สภาพพื้นที่ สภาพการตลาด และการระบาดของโรค และการสนับสนุนขององค์กรและนโยบายของรัฐ

กระบวนการเรียนรู้และบทเรียนจากการทำงาน การทำวิจัยในครั้งนี้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้ชาวบ้านเริ่มรู้จักการสังเกต การนำไปทดลองปฏิบัติ และสามารถนำกลับมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทีมวิจัยและแกนนำในพื้นที่มีความรับผิดชอบกล้าแสดงความคิดเห็นเพิ่มขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากการทำงานวิจัยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม รู้จักเอื้ออาทรกันมากขึ้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเลี้ยงสัตว์จากหมูพันธุ์มาทดลองเลี้ยงหมูป่าลูกผสมและใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยงมากขึ้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญตาราง	ง
สารบัญแผนภูมิ	จ
สารบัญแผนภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามวิจัยหลัก	3
วัตถุประสงค์ของโครงการ	3
นิยามศัพท์เฉพาะการวิจัย	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
กรอบความคิด	4
บทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย	
ขอบเขตการวิจัย	5
วิธีการดำเนินการ	6
การรวบรวมข้อมูล	6
เครื่องมือในการเก็บข้อมูล	6
วิธีวิเคราะห์ข้อมูล	7
ขั้นตอนการดำเนินการ	7
บทที่ 3 ผลการวิจัย	
ตอนที่ 1 สภาพบริบทของตำบลน้ำไคร้และหมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง	8
ตอนที่ 2 สภาพการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง	15
ตอนที่ 3 องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์	21

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 ผลการวิจัย (ต่อ)	
ตอนที่ 4 จุดอ่อน จุดแข็ง ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์ ของชุมชน	29
ตอนที่ 5 รูปแบบการขยายผลการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์	31
ตอนที่ 6 กระบวนการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่ เหมาะสม กับตำบลน้ำใคร	58
ตอนที่ 7 ปัจจัยเงื่อนไขในการขยายผลการใช้สมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์	62
ตอนที่ 8 บทบาทของทีมวิจัยในการบริหารจัดการ โครงการวิจัย	66
 บทที่ 4 สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	
สรุปกระบวนการ	67
สรุปผลการศึกษา	68
ข้อเสนอแนะ	72
 ภาคผนวก	74
ภาพกิจกรรม	75
ประวัติผู้วิจัย	83

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนประชากรของตำบลน้ำไคร้	10
2	เปรียบเทียบคุณลักษณะของหมูนํ้าปากกับหมูพันธุ์ (หมูสามสาย)	19
3	ประเภทและจำนวนของสัตว์เลี้ยงบ้านวังผาชัน	35
4	ประเภทและจำนวนของสัตว์เลี้ยงบ้านปางกรุง	40
5	ประเภทและจำนวนของสัตว์เลี้ยงบ้านปางเกลือ	44
6	ประเภทและจำนวนของสัตว์เลี้ยงบ้านห้วยน้ำไหล	47
7	ประเภทและจำนวนของสัตว์เลี้ยงบ้านนากล่า	51
8	ประเภทและจำนวนของสัตว์เลี้ยงบ้านน้ำไคร้	55

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

- 1 การขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์ตำบลน้ำไคร้

33

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่		หน้า
1	เวทีประชุมชี้แจงทำความเข้าใจและวางแผนปฏิบัติการศึกษาข้อมูลสภาพและศักยภาพของชุมชน	75
2	แกนนำกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์นำเสนอข้อมูลจำนวนผู้เลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้าน	75
3	กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ร่วมกันศึกษาสมุนไพรในป่าใกล้หมู่บ้าน	76
4	ฟ้าทะลายโจรที่ปลูกบริเวณข้างบ้าน	76
5	กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ช่วยกันถางป่าเพื่อปลูกต้นกล้วย	77
6	นายก อบต.น้ำไคร้แจกหน่อต้นกล้วยให้ชาวบ้านนำไปปลูกเพื่อไปเลี้ยงหมู	77
7	ร่วมกันสรุปจุดแข็ง จุดอ่อน ของการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์	78
8	กลุ่มเกษตรกรจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดอุดรดิษฐ์มาศึกษาดูงานที่ฟาร์มของหัวหน้าโครงการวิจัย	78
9	เดินดูบริเวณทั่วไปของฟาร์ม	79
10	หัวหน้าโครงการอธิบายถึงการนำสมุนไพรไปใช้ในการเลี้ยงสัตว์แก่ผู้ที่มาศึกษาดูงาน	78
11	คู่มือของการเลี้ยงสุกรด้วยสมุนไพร	80
12	คณะศึกษาดูงานซักถามถึงวิธีการเลี้ยงสัตว์ด้วยสมุนไพร	80
13	ร่วมกันปรับปรุงคอกเลี้ยงหมูป่า	81
14	กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ช่วยกันนำหมูป่าเข้าไปในคอกเพื่อทดลอง	81
15	ชั่งน้ำหนักของหมูที่เลี้ยงด้วยสมุนไพร	82
16	ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรดิษฐ์เยี่ยมฟาร์มของหัวหน้าโครงการ	82

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นฐานของการพัฒนาประเทศ คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คือ การศึกษาทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ เกิดประสบการณ์ในการแก้ปัญหาและเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในอันที่จะพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ ครอบครัว สังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535) เมื่อสภาพสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์โดยเฉพาะเกษตรกรซึ่งถือว่าเป็นกระดูกสันหลังของประเทศชาติ จึงต้องมีการพัฒนาอาชีพของตนเอง เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพของตนเอง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็วในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ทำให้ราคาสินค้าต่าง ๆ รวมทั้งปัจจัยในการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรมีราคาสูงขึ้น จึงเกิดปัญหาการครองชีพของเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำขาดเงินทุนสำหรับสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจเป็นอาชีพเสริม การใช้สมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยลดต้นทุนในการผลิตได้

ในเขตจังหวัดอุดรดิตถ์ โดยทั่วไปเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ก็พบกับปัญหาทางด้านเงินทุนในการเลี้ยงสัตว์อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะเกษตรกรในเขตพื้นที่อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุดรดิตถ์ ในอดีตราษฎรของอำเภอน้ำปาด นิยมเลี้ยงสุกรกันเป็นจำนวนมากมีชื่อเสียงในด้านเนื้อสุกรมีราคาสูงเนื้อดี ไม่มีมันมากจึงเป็นที่มาของชื่อ “หมูน้ำปาด” แต่หมูน้ำปาดเลี้ยงโตช้าและมีน้ำหนักไม่มากจึงไม่ค่อยมีคนนิยมเลี้ยงมากนักเพราะกำไรไม่มาก ทำให้ชื่อของหมูน้ำปาดที่เคยมีชื่อเสียงจากเดิมมีชื่อเสียงลดลงเพราะมีการนำเข้ามาของหมูสายพันธุ์ใหม่เข้ามาทดลองเลี้ยงจากต่างประเทศ อาทิเช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ตัวแทนบริษัทที่นำเข้า อาทิเช่น บริษัท พี บริษัท เบทาโก้ หมูสายพันธุ์ใหม่ที่นำเข้ามาเลี้ยงง่าย โตเร็ว น้ำหนักดี ทำให้ขายได้ราคาดี มีกำไร หมูสายพันธุ์ใหม่ที่นำเข้าจึงเป็นที่นิยมเลี้ยงกันอย่างแพร่หลายทำให้ความนิยมในการเลี้ยงหมูน้ำปาดลดลง และตำบลน้ำไคร้มีกลุ่มสมาชิกผู้เลี้ยงสัตว์ คือ หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำไคร้ อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกเป็นจำนวนมากเลี้ยงสัตว์จำพวกหมูและไก่ โดยใช้อาหารสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียว และในขณะนั้นก็พบปัญหา อาหารสำเร็จรูปมีราคาแพง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ทำให้ไม่มีกำไรในการเลี้ยงสัตว์

จากการพบกลุ่มของเกษตรกรในหมู่บ้าน การประชุมประชาคมตำบลพร้อมกับบันทึก รายงานการประชุมวางแผนการพัฒนาตำบลของคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำไคร้ (2543) พบว่าความต้องการใช้พืชสมุนไพรของราษฎรในเขตพื้นที่ตำบลน้ำไคร้ จากการสำรวจ ผู้เลี้ยงสัตว์จำนวน 120 ราย ผลที่ได้คือ ส่วนใหญ่ต้องการใช้พืชสมุนไพร 80.8 เปอร์เซ็นต์ และ บางส่วนไม่แน่ใจในการใช้สมุนไพร 19.2 เปอร์เซ็นต์ เนื่องจากกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจในด้านการใช้พืชสมุนไพรในการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจน้อย เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการใช้สมุนไพรเพื่อพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์ที่ถูกต้อง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว เกษตรกรได้เริ่มทดลองใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์ การทดลองของเกษตรกรตำบลน้ำไคร้ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ สามารถใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์ได้เป็น อย่างดีและลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างมาก จากการทดลองโดยให้สมาชิกกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ ทดลองเลี้ยงสุกร โดยมีวิธีการเลี้ยงคือ ให้เลี้ยงสุกร 10 ตัว โดยใช้อาหารสำเร็จรูปและกล้วย ควบคู่กันไป และทดลองเลี้ยงโดยใช้อาหารสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียว ผลที่ปรากฏก็คือ เลี้ยงแบบใช้ สมุนไพรควบคู่กันไปได้ กำไรเฉลี่ยตัวละ 315 บาท และเลี้ยงแบบใช้หัวอาหารสำเร็จรูป กำไร เฉลี่ยตัวละ 110 บาท นอกจากนั้นการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการรักษาโรค การใช้ฟ้าทะลายโจรรักษา โรคท้องร่วงในลูกสุกร คือวิธีใช้ใบฟ้าทะลายโจรแห้งบดให้ละเอียดทำให้เป็นกลอนป้อนให้ลูกสุกร ท้องร่วงกินวันละ 2 ครั้ง เข้า/เย็น จากการทดลองพบว่า การใช้พืชสมุนไพรช่วยลดต้นทุนการ ผลิตได้มาก ขาดรักษาโรคไม่ต้องซื้ออาหารสำเร็จรูปใช้น้อยลง ต้นทุนการผลิตต่ำ จึงทำให้มีกำไรและ หมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงคือ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมฆ ได้ทดลองเลี้ยงสุกรแล้วประสบ ความสำเร็จ มีรายได้ดี

ขณะนักวิจัยซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนตำบลน้ำไคร้ได้เล็งเห็นความสำคัญของการใช้พืช สมุนไพรเพื่อพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจของเกษตรกรภายในตำบลน้ำไคร้ และมีความ ต้องการที่จะขยายความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจโดย ประมวลความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เอกสารและตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรให้แก่ เกษตรกรในพื้นที่ตำบลน้ำไคร้ให้ทั่วถึง เพื่อให้เกษตรกรดังกล่าวได้เรียนรู้และสามารถนำเอา ความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์ของตนเอง อันจะเป็นการลดต้นทุนการผลิต ลดอัตรา การ สูญเสียชีวิตของสัตว์เศรษฐกิจของเกษตรกรได้ ประกอบกับการเอาสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์ให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพและให้ คุณภาพที่มีมาตรฐาน

งานวิจัยนี้จึงมุ่งที่จะหารูปแบบความร่วมมือเพื่อให้เกิดเครือข่ายกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ ด้วยพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอำเภอน้ำปาด ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาด้านอาชีพการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรได้ อย่างมีประสิทธิภาพและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยั่งยืนต่อไป

คำถามวิจัยหลัก

1. สภาพเดิมในการใช้พืชสมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจของเกษตรกร หมู่ 3 ตำบลน้ำไคร้ เป็นอย่างไร
2. รูปแบบการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจให้กับเกษตรกรในอำเภอน้ำปาดควรเป็นรูปแบบใด

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจของหมู่ 3 ตำบลน้ำไคร้
2. เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขและวิธีการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ

นิยามศัพท์เฉพาะการวิจัย

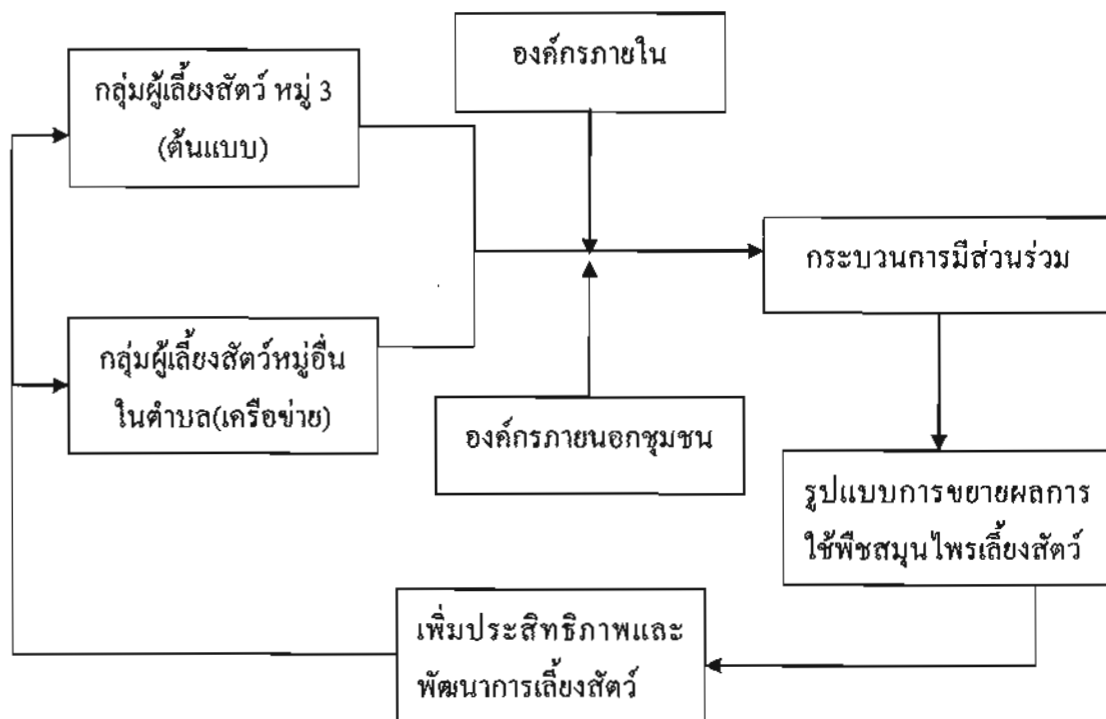
1. สัตว์เศรษฐกิจ หมายถึง สัตว์ที่เลี้ยงในตำบลน้ำไคร้ โดยกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ เพื่อนำมาบริโภคและจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับผู้เลี้ยงคือ สุกร ไก่
2. การเลี้ยงสัตว์ หมายถึง การให้อาหารและการป้องกันรักษาโรคของสัตว์ โดยการใช้สมุนไพร
3. พืชสมุนไพร หมายถึง พืชที่มีสรรพคุณในการป้องกันรักษาโรคสัตว์ และมีสารอาหารสามารถทดแทนอาหารสำเร็จรูปได้

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกษตรกรในชุมชนรู้จักใช้พืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ
2. ลดต้นทุนการผลิตการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจของเกษตรกรเกิดกลุ่มเครือข่ายการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์กว้างขวางมากยิ่งขึ้น
3. ช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน

4. ช่วยให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเลี้ยงสัตว์ด้วยสมุนไพรและคนชุมชนมีอาชีพลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานตามฤดูกาล -
5. ช่วยให้เกิดการเรียนรู้และพึ่งตนได้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
6. ช่วยให้มีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ
7. ช่วยให้เกิดรูปแบบและเครือข่ายการขยายผลความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรเลี้ยงสัตว์

กรอบความคิด

บทที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ
ขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา 2 ส่วน คือ

ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร คือ ประชาชนในตำบลน้ำไคร้
2. กลุ่มตัวอย่าง แบ่งได้เป็น กลุ่มบุคคล และกลุ่มองค์กร
 - 2.1 กลุ่ม/บุคคล มี
 - แกนนำหมู่บ้าน ได้แก่ สมาชิก อบต. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้นำกลุ่มต่างๆ
 - กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์หมู่ 1 – 7 โดยมีกลุ่มคั่นแบบ คือ หมู่ 3
 - 2.2 องค์กรท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำไคร้

ด้านเนื้อหา ในการศึกษาครั้งนี้ มีเนื้อหาที่จะศึกษา ดังนี้

1. สภาพบริบทของชุมชน มี
 - 1.1 สภาพทั่วไป / แผนที่ตำบล
 - 1.2 สภาพทางเศรษฐกิจ
 - 1.3 สภาพสังคม
 - 1.4 การบริการพื้นฐาน
 - 1.5 ข้อมูลอื่นๆ
 - 1.6 สภาพปัญหา และความต้องการของประชาชน
2. สภาพเดิมการใช้ภูมิปัญญาพืชสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์ของชุมชน
3. องค์ความรู้ ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีการใช้สมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์
4. รูปแบบการขยายผล
 - 4.1 โครงสร้างการขยายผล
 - 4.2 การดำเนินการ / กิจกรรม
 - 4.3 ปัญหา จุดอ่อน จุดแข็งของรูปแบบการขยายผล

- 4.4 การมีส่วนร่วมในการขยายเครือข่ายขององค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
5. ปัจจัยเงื่อนไขในการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์

วิธีการดำเนินการ

ในการวิจัยมีวิธีการดำเนินการ แบ่งได้ 4 ส่วนคือ การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตอนการดำเนินการ

การรวบรวมข้อมูล

1. การจัดเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจและชี้แจงวัตถุประสงค์ในประชาคมหมู่บ้าน
2. ศึกษาสภาพบริบทของชุมชนโดยใช้แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชน
3. สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับสภาพเดิมของผู้เลี้ยงสัตว์และภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพร

4. จัดเวทีถอดบทเรียนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ

5. จัดเวทีตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ปัจจัยเงื่อนไขวิธีการขยายผลและวางแผนปฏิบัติ

6. จัดเวทีสรุปผลหารูปแบบการขยายผลและวางแผนปฏิบัติ
7. จัดเก็บข้อมูลจากการทดลองการใช้สมุนไพรของเกษตรกรกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรหมู่ที่ 3 โดยใช้แบบสอบถามและการบันทึกข้อมูล

8. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อหาปัญหา จุดแข็ง จุดอ่อน ของรูปแบบเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับชุมชน และประเมินผลการทดลองรูปแบบ

เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

1. แบบสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
2. แบบสอบถาม
3. แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชน
4. การสนทนากลุ่ม
5. การจัดเวที
6. เทปบันทึก
7. กล้องถ่ายภาพ

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการวิเคราะห์เนื้อหาตามข้อมูลที่รวบรวมได้จากการจัดเวทีการสัมภาษณ์ สันทนา กลุ่ม การสำรวจและจัดเวทีตรวจสอบข้อมูล

ขั้นตอนการดำเนินการ แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทของชุมชน ศักยภาพของกลุ่มผู้เลี้ยงและหาแนวทางการขยายผล เพื่อนำไปปฏิบัติ (4 เดือน)

1. จัดเวทีสร้างความเข้าใจ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ร่วมกันมอง ปัญหาการเลี้ยงสัตว์และเทคโนโลยีการผลิต ร่วมกันวางแผนแก้ปัญหาในระดับกลุ่ม และร่วมกัน วางแผนปฏิบัติการกับเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์

2. ร่วมศึกษาสภาพเดิมของผู้เลี้ยงสัตว์ ภูมิปัญญาในการใช้พืชสมุนไพรโดยการ สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

3. จัดเวทีถอดบทเรียนองค์ความรู้ สมุนไพร ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีที่ เหมาะสมในการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจของหมู่ 3 ตำบลน้ำไคร้

4. จัดเวทีตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ร่วมกันวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไข หาจุดแข็ง จุดอ่อน และวิธีการขยายผล โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ผู้นำ ชุมชนที่เป็นทางการ อบต. ชาวบ้านที่สนใจ

5. จัดเวทีระดมความคิดสรุปผลการหา รูปแบบการขยายผล และร่วมกันวางแผน ปฏิบัติการในระยะต่อไป

ระยะที่ 2 ทดลองใช้รูปแบบการขยายผล (8 เดือน)

1. นำรูปแบบที่กลุ่มเกษตรกรยอมรับร่วมกันทดลองปฏิบัติ

2. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อหาปัญหา จุดแข็ง จุดอ่อน ของการทดลองใช้รูปแบบและ ร่วมกันปรับปรุงรูปแบบจนได้รูปแบบที่เหมาะสม

3. จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการทดลองใช้รูปแบบของเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ แต่ละกลุ่ม ร่วมกันประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบ

4. ทีมวิจัยร่วมกับชุมชนดำเนินการติดตามผลการทดลองใช้รูปแบบเป็นระยะ ๆ

5. จัดเวทีสรุปผลการวิจัยและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัยร่วมกัน

6. จัดทำรายงานผลการวิจัย

บทที่ 3

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการศึกษารูปแบบการขยายผลการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่เหมาะสมกับชุมชนตำบลน้ำไคร้ ได้ผลการศึกษาซึ่งนำเสนอเป็น 8 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 สภาพบริบทของตำบลน้ำไคร้และหมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง
- ตอนที่ 2 สภาพการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง
- ตอนที่ 3 องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์
- ตอนที่ 4 จุดอ่อน จุดแข็ง ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์ของชุมชน
- ตอนที่ 5 รูปแบบการขยายผลการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์
- ตอนที่ 6 กระบวนการขยายผลการใช้สมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่เหมาะสมกับตำบลน้ำไคร้
- ตอนที่ 7 ปัจจัยเงื่อนไขในการขยายผลการใช้สมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์
- ตอนที่ 8 บทบาทของทวิวิจัยในการบริหารจัดการโครงการวิจัย

ตอนที่ 1 สภาพบริบทของตำบลน้ำไคร้และหมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง

การศึกษาสภาพบริบทของตำบลน้ำไคร้และบ้านห้วยแมง หมู่ที่ 3 เพื่อนำมาเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการหาแนวทางการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์ของชุมชน โดยได้นำเสนอแยกเป็น 2 ประเด็น คือ สภาพบริบทของตำบลน้ำไคร้ และสภาพทั่วไปของบ้านห้วยแมง หมู่ที่ 3 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สภาพบริบทของตำบลน้ำไคร้

1. สภาพทั่วไป

1.1 ที่ตั้งของตำบลน้ำไคร้ ทิศเหนือ ติดกับตำบลแสนตอ อำเภอน้ำปาด ทิศใต้ติดกับตำบลผักขวาง อำเภอดงแสนดิน ทิศตะวันออก ติดกับตำบลน้ำไผ่ อำเภอน้ำปาด และทิศตะวันตก ติดกับตำบลผักขวาง อำเภอดงแสนดิน

1.2 เนื้อที่ ของตำบลน้ำไคร้มีประมาณ 150,000 ไร่ 240 ตารางกิโลเมตร

1.3 ภูมิประเทศ มีพื้นที่เป็นภูเขาและเนื้อที่ป่าสงวนแห่งชาติสภาพดินเป็นลูกรัง

1.4 จำนวนหมู่บ้าน หมู่บ้านในเขต อบต. เต็มทั้งหมู่บ้าน 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านน้ำไคร้ หมู่ที่ 2 บ้านนากล้า หมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง หมู่ที่ 4 บ้านปางเกลือ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยน้ำไหล หมู่ที่ 6 บ้านวังผาชัน และหมู่ที่ 7 บ้านปางกรุง

1.5 ประชากร มีทั้งสิ้น 6,243 คน ชาย 3,186 คน หญิง 3,057 คน

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

ด้านเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตมีรายได้อ่อนกว่าที่กำหนด ที่ดินมีจำนวนจำกัด และไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ทำกิน

หน่วยธุรกิจในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล มีปื้มน้ำมันและก๊าซ (ขนาดเล็ก) 7 แห่ง มีโรงสี 9 แห่ง และมีโรงโม่หินวังผาชัน 1 แห่ง

3. สภาพสังคม

ชาวบ้านส่วนใหญ่ของตำบลนับถือศาสนาพุทธ มีบางส่วนที่นับถือคริสต์ ซึ่งในชุมชนมีวัดและสำนักสงฆ์ 6 แห่ง และมีโบสถ์ (คริสต์) 1 แห่ง ในตำบลน้ำไคร้มีโรงเรียนให้บริการระดับประถมศึกษาทั้งหมด 5 แห่ง ส่วนด้านสุขภาพอนามัยของคนในชุมชนจะได้รับการบริการจากสถานีอนามัยประจำตำบลและหมู่บ้านจำนวน 2 แห่ง และมีการตั้งหน่วยบริการประชาชนประจำตำบลน้ำไคร้สำหรับดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน

4. การบริการพื้นฐาน

4.1 การคมนาคม การเดินทางเข้าตำบลน้ำไคร้จะเดินทางได้ทางบก โดยเดินทางด้วยรถยนต์ประจำทางสองแถว สภาพถนนลาดยางแอสฟัลท์ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 40 นาที มีระยะทางจากตำบลไปอำเภอน้ำปาดประมาณ 28 กิโลเมตร ส่วนการเดินทางระหว่างตำบลไปจังหวัดจะเดินทางโดยรถยนต์ประจำทางสองแถว สภาพถนนลาดยางแอสฟัลท์ ขรุขระเป็นบางช่วง เป็นถนนลูกรัง มีระยะทางจากตำบลไปจังหวัดประมาณ 60 กิโลเมตร

4.2 การโทรคมนาคม ตำบลน้ำไคร้มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเอกชนที่หมู่บ้านห้วยแมง 1 แห่ง และโทรศัพท์สาธารณะไว้ให้บริการแก่ชาวบ้านจำนวน 13 แห่ง

4.3 การไฟฟ้า ทั้ง 7 หมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้า 1,500 หลังคา

4.4 แหล่งน้ำ ตำบลน้ำไคร้มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติหลายแหล่ง มีคลองตรอนไหลผ่านสำหรับใช้อุปโภคและใช้ทางการเกษตร และมีห้วย หนอง และบึงอีก 18 แห่ง ซึ่งในฤดูแล้งจะแห้งมีน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงมีการสร้างแหล่งน้ำขึ้นโดยมีอ่างเก็บน้ำชลประทาน 1 แห่ง และชาวบ้านมีการขุดบ่อน้ำตื้นไว้ใช้จำนวน 179 แห่ง บ่อน้ำบาดาล (บ่อโยก) จำนวน 32 แห่ง สำหรับใช้อุปโภคและบริโภค

4.5 ทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ตำบลน้ำไคร้มีแหล่งหินย่อยหินปูน ที่บ้านวังผาชัน หมู่ที่ 6

5. ข้อมูลประชากรตำบลน้ำไคร้ (ณ วันที่ 30 กันยายน 2543)

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรของตำบลน้ำไคร้

หมู่ที่	หมู่บ้าน	ครัวเรือน	ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านน้ำไคร้	338	656	623	1,279
2	บ้านนากล้า	354	743	694	1,437
3	บ้านห้วยแมง	356	702	702	1,404
4	บ้านปางเกลือ	208	438	454	892
5	บ้านห้วยน้ำไหล	53	118	104	222
6	บ้านวังผาชัน	169	321	288	609
7	บ้านปางกรุง	118	208	190	398
รวม		1,596	3,186	3,055	6,241

6. สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน

6.1 สภาพปัญหาของชุมชน

6.1.1 ปัญหาทางโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหาด้านคมนาคมภายในตำบล ปัญหาความยากจนซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัญหาการโทรคมนาคมของตำบล ปัญหาไฟแสงจันทร์ติดตามข้างทางและตามซอยต่างๆ

สภาพปัญหาทางโครงสร้างพื้นฐานคือ ถนนลูกรังเป็นฝุ่น หลุมบ่อ ทุกหมู่บ้านภายในตำบล มีสะพานชำรุด ท่อทรุด จำนวน 11 แห่ง ไฟฟ้ายังมีไม่ครบทุกหลังคาเรือน ยังขาดอีกจำนวน 52 หลังคาเรือน ไม่มีโทรศัพท์ส่วนบุคคล ชาวบ้านยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ทำกิน จำนวน 5,070 ไร่ ยังไม่มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ภายในตำบล หรือมีแต่ราษฎรในพื้นที่ไม่ได้ประโยชน์ และระบบประปายังขาดคุณภาพไม่ได้มาตรฐานทั้งตำบล

6.1.2 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ การผลิต การตลาด รายได้และการมีงานทำได้แก่ ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ปัญหาการผลิตทางการเกษตรไม่มีตลอดทั้งปี ปัญหาประชาชนขาดความรู้ในกรรมวิธีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ปัญหาพื้นที่เกษตรมีอย่างจำกัด ปัญหาการขาดแคลนวัสดุและอุปกรณ์ในการทอผ้า ชาวบ้านไม่มีอาชีพเสริมและขาดความรู้

ด้านตลาด ปัญหาการว่างงานเนื่องจากไม่มีอาชีพรองจากการทำเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต และปัญหาการขาดแคลนแหล่งเงินทุนในอัตราดอกเบี้ยต่ำเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ

สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ การผลิต การตลาด รายได้และการมีงานทำ คือ การขาดแคลนเมล็ดพืชพันธุ์ดี สำหรับใช้ในการเกษตร ราษฎรในพื้นที่ไม่มีอาชีพเสริม จำนวน 669 ครัวเรือน ชาวบ้านไม่มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์เพราะที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านเป็นหนี้ นอกกระบบซึ่งไม่มีหลักฐานเอกสารในการกู้ยืมเงิน และในตำบลยังไม่มีศูนย์ฝึกอาชีพไว้บริการให้ความรู้แก่ชาวบ้าน

6.1.3 ปัญหาสาธารณสุขและการอนามัย ได้แก่ การบริการทางด้านการรักษาพยาบาลไม่ทั่วถึงและไม่เพียงพอ อันเนื่องมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ เครื่องมือ และบุคลากร ซึ่งยังขาดแคลน เด็กและมารดาบางส่วนขาดแคลนสารอาหาร ประชาชนยังขาดความรู้ด้านสุขลักษณะในครัวเรือนและการรับประทานอาหาร ภาชนะ เครื่องใช้ไม่ถูกสุขลักษณะ ยังพบโรคระบาดที่เกิดตามฤดูกาลและโรคติดต่อในสัตว์เลี้ยง

สภาพปัญหาที่พบ ประชาชนยังมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี ขาดการเข้าใจในการรักษาสุขภาพอนามัย จำนวน 988 ครัวเรือน ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร ยังมีโรคติดต่อระบาดในพื้นที่ เด็กยังมีน้ำหนักและส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด และที่สำคัญคือ ขาดแคลนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในสถานีอนามัย

6.1.4 ปัญหาน้ำกินน้ำใช้เพื่อการเกษตร ได้แก่ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ ไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ ขาดน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค และขาดความรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม

สภาพปัญหาที่พบคือ ในช่วงฤดูแล้งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคขาดแคลนมีไม่เพียงพอ ล้าคลอง หนอง บึง ตื้นเขิน ในฤดูแล้งน้ำในแหล่งน้ำจะแห้ง และน้ำได้ผิวดินไม่สามารถทำการขุดเจาะมาใช้ได้เพราะจะพบชั้นดาลหิน และแหล่งน้ำที่มีน้ำจะอยู่ห่างไกล ซึ่งมีระยะทางหลายร้อย กิโลเมตร

6.1.5 ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายและตัดไม้เพื่อทางการค้า ราษฎรในพื้นที่ไม่มีที่ทำกินของตนเอง ประชาชนยังขาดความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สภาพของปัญหาที่พบ ป่าไม้ถูกทำลายอย่างต่อเนื่องเพราะชาวบ้านต้องการที่ดินเพื่อประกอบอาชีพด้านการเกษตร อาณาบริเวณและพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เกือบทั้งตำบลคิดเป็นร้อยละ 70 ของพื้นที่ทั้งหมด ชาวบ้านมีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนไม่ต่อเนื่อง และยังขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากองค์กรของรัฐ

6.1.6 ปัญหาด้านการเมืองและการบริหาร ได้แก่ การปรับกระบวนการความคิดและแนวทางทำงานเพื่อบริการ การเข้ามามีส่วนร่วมและการตรวจสอบของภาคประชาชน การส่งเสริมการพัฒนาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการและการกระจายข่าวสารสู่ชุมชนยังมีน้อย ระบบการประชาคมตำบล หมู่บ้านยังขาดความต่อเนื่องและชาวบ้านยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อย

สภาพปัญหาที่พบ มีการแทรกแซงจากอิทธิพลการเมืองไม่มีอิสระในการบริหารงาน ประชาชนขาดความสนใจต่อการเมืองและการบริหาร ประชาชนมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการตรวจสอบระบบการบริหารในภาคการเมืองน้อย ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบกฎหมายขององค์กรของรัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ประชาชนขาดความรู้อย่างต่อเนื่องและจริงจังในการพัฒนาชุมชน

6.1.7 ปัญหาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้แก่ ประชาชนในตำบลน้ำไคร้มีอัตราการเรียนต่อต่ำ หน่วยงานของรัฐขาดการติดตามให้ความรู้อย่างต่อเนื่องไม่มีอุปกรณ์การศึกษาที่ทันสมัยและสูงใจ ประชาชนเข้าร่วมปฏิบัติด้านศาสนกิจน้อยเนื่องจากต้องทำมาหากิน และวัฒนธรรมและประเพณี ไม่มีผู้สืบสานต่อและมักถูกลืม โดยเฉพาะคนรุ่นหลัง

สภาพปัญหาที่พบ ประชาชนยากจนไม่มีเงินส่งเสียเพื่อการศึกษาในระดับชั้นที่สูงขึ้น ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพราะต้องทำมาหารายได้เลี้ยงครอบครัว การดำรงชีพและวิถีชีวิตของชนชาวชนบทที่หาเช้ากินค่ำ ไม่มีผู้นำทางศาสนา และวัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่สามารถจูงใจในการอนุรักษอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง

6.1.8 ปัญหาความรู้เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต ได้แก่ ประชาชนไม่ได้รับการศึกษาจนจบภาคบังคับ เนื่องจากขาดแคลนเงินทุนในการศึกษา ชาวบ้านไม่มีอาชีพเสริมหลังว่างเว้นจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต และแรงงานในตำบลยังขาดการพัฒนาฝีมือให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป และที่สำคัญยังพบปัญหายาเสพติดภายในชุมชน

6.2 ความต้องการของประชาชน

6.2.1 ความต้องการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ จัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมแก้ไขปัญหาจริงจังโดยมี อบต. สนับสนุน สร้างเส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านให้สัญจรสะดวกยิ่งขึ้น ส่งเสริมอาชีพให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ให้มีบริการสาธารณะ เช่น โทรศัพท์สาธารณะที่เพียงพอต่อความต้องการ ขยายการติดตั้งไฟแสงจันทร์ตามริมถนนและในซอยของหมู่บ้านเพื่อความสะดวกในการสัญจร

6.2.2 ความต้องการด้านเศรษฐกิจ การผลิต การตลาด รายได้และการมีงานทำ ได้แก่ ต้องการให้มีการประกันราคาและการแทรกแซงราคาของของผลผลิต และให้องค์กรภาครัฐ

สนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบไร้นาสวนผสมให้มีรายได้ตลอดทั้งปี ให้ทางราชการและหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้องจัดหาตลาด เพื่อระบายผลผลิตทางการเกษตรและให้ความรู้ คำแนะนำ และกรรมวิธีการผลิตและแปรรูปผลผลิต และส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกรมีรายได้หลักจากว่างเว้นฤดูกาลเก็บเกี่ยวทั้งนี้แล้วแต่ความถนัดและความสนใจของแต่ละครัวเรือน

6.2.3 ความต้องการด้านสาธารณสุขและการอนามัย ได้แก่ ต้องการให้มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง สนับสนุนให้ราษฎรได้รับการรักษาพยาบาลภายใต้รูปแบบการประกันสุขภาพและสวัสดิการต่าง ๆ ให้มากขึ้น ให้ความรู้แก่ประชาชนแต่ละหมู่บ้านในการเลี้ยงดูทารกไม่ให้ขาดสารอาหารและป้องกันรักษาพยาบาลเบื้องต้น และให้ความรู้ในการประกอบอาหารการจัดเก็บภาชนะให้ถูกสุขลักษณะ

6.2.4 ความต้องการแหล่งน้ำ ได้แก่ ต้องการให้มีการสร้างที่กักเก็บน้ำบ่อน้ำหรือสระน้ำเพื่อการเกษตรให้เพียงพอตลอดทั้งปี และส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่รู้จักกักเก็บน้ำและวิธีการทำให้น้ำสะอาด และจัดอบรมให้ชาวบ้านในพื้นที่ให้มีความรู้ในการจัดการน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

6.2.5 ความต้องการด้านความรู้เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต ได้แก่ ให้มีการสนับสนุนทุนการศึกษาตลอดจนอุปกรณ์การเขียนให้บุตรหลานในพื้นที่จนจบภาคบังคับ จัดอบรมและส่งเสริมอาชีพตามความถนัดและความสนใจของแต่ละครัวเรือน พร้อมทั้งให้กู้ยืมเงินเพื่อลงทุนประกอบอาชีพ สนับสนุนผู้อยู่ในวัยแรงงานเข้าอบรมตามสถานที่ฝึกฝีมือแรงงานทั้งภาครัฐและเอกชน จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง เพื่อแนะนำหรือตักเตือนมิให้บุตรหลานเกี่ยวข้องกับยาเสพติดและต้องการให้มีการสนับสนุนงบประมาณให้ด้านโภชนาการของนักเรียนในโรงเรียนและเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มากขึ้น เช่น อาหารกลางวัน อาหารเสริม (นม)

6.2.6 ความต้องการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ องค์การที่เกี่ยวข้องทำการกำหนดเขตพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินให้ชัดเจน ตลอดจนออกเอกสารสิทธิในการครอบครองพื้นที่ และจัดหาที่ทำกินให้ประชาชนเพื่อลดการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ และจัดอบรมให้ชาวบ้านมีความตระหนักรู้และหวงแหนพื้นที่ป่ารู้วิธีการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำอย่างถูกวิธี

6.2.7 ความต้องการด้านการเมืองและการบริการ ได้แก่ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการทำงานและการให้บริการ ให้ราชการบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาคออกกฎระเบียบหรือวิธีการปฏิบัติงานให้ชัดเจน มีการประชาสัมพันธ์ตีพิมพ์ประกาศของข้อมูลข่าวสารต่างๆ ของทางราชการกำหนดให้มีการประชามติตำบล หมู่บ้าน ทุกเดือนและให้ส่วนราชการช่วยส่งเสริมและสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอ

6.2.8 ความต้องการด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้แก่ ให้ภาครัฐส่งเสริมเงินทุนทางการศึกษาในทุกระดับ ภาครัฐควรส่งเสริมอุปกรณ์ทางการศึกษาให้ทันสมัยและเครื่องมือในการศึกษา ให้ทางภาครัฐให้ความรู้ประชาชนอยู่สม่ำเสมอเพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หรือจัดกิจกรรมกระตุ้นให้ประชาชนหันมาสนใจปฏิบัติศาสนกิจและส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีอยู่เสมอ โดยมีผู้นำทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่สามารถจูงใจในการอนุรักษ์อย่างแท้จริงและต่อเนื่อง

สภาพทั่วไปของบ้านห้วยเมฆ หมู่ที่ 3

1. ที่ตั้ง บ้านห้วยเมฆหมู่ที่ 3 อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอป่าสักไปทางทิศตะวันตกประมาณ 25 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 24,991 ไร่

2. ลักษณะภูมิประเทศ มีพื้นที่เป็นภูเขาและเนื้อที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ สภาพดินเป็นลูกรังขาดความอุดมสมบูรณ์ ในฤดูแล้งจะแห้งแล้งมาก มีคลองตรอนไหลผ่านชุมชน

3. สภาพภูมิอากาศ บ้านห้วยเมฆมีอุณหภูมิเฉลี่ย 37 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝน 1,570 มิลลิเมตร/ปี

4. ประชากร บ้านห้วยเมฆมีทั้งหมด 356 ครัวเรือน แยกเป็นชาย 702 คนเป็นหญิง 702 คน รวมมีประชากรทั้งหมด 1,404 คน

5. การปกครอง ตำบลน้ำไคร้มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลมีนายประเสริฐ เสาวภา เป็นกำนันตำบลน้ำไคร้ มีนายเที่ยง ฝันดา เป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมฆ และมีนายประเสริฐ ทองชมพู เป็นประธานกรรมการบริหาร องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำไคร้ มีนายหลุย สิงห์รักษ์ สมาชิกสภาองค์การบริหาร ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมฆ

6. ด้านการศึกษา บ้านห้วยเมฆมีโรงเรียนในสังกัดประถมศึกษาให้บริการ 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านห้วยเมฆ มีนักเรียนทั้งหมด 132 คน มีครูจำนวน 8 คน มีนายสนิทชลย์ รักสัจจา เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยเมฆ นอกจากนี้จะมีโรงเรียนให้บริการด้านการศึกษาแล้วในชุมชน บ้านห้วยเมฆยังได้จัดทำที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้เข้ามาเรียนรู้และรับรู้ข่าวสารต่างๆ

7. ด้านศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี ในพื้นที่บ้านห้วยเมฆมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ งานทำบุญข้าวเปลือกและงานแห่ต้นผึ้ง

8. ด้านอาชีพ ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำอาชีพทางการเกษตร มีการทำไร่ ทำสวน ประเภท กระเจียบ ข้าวโพด ถั่วเขียว มะม่วง มะขามหวาน และถั่วเหลือง ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน มีการเลี้ยงสัตว์ประเภท หมู เป็ด ไก่ วัว ควาย ซึ่งมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์บ้านห้วยเมง นอกจากนี้ยังมีการขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูก ปลานิล ปลาไน ปลาดุก ปลาเทโพ

9. ด้านสาธารณสุข บ้านห้วยเมงเป็นที่ตั้งของสถานีอนามัยประจำตำบล ซึ่งมีบุคลากรให้บริการ 2 คน ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้าน ปัจจุบันมีผู้มาใช้บริการเฉลี่ย เดือนละ 250 คน มีนางสมพร รุ่งอินทร์ หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านห้วยเมงและมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 23 คน

10. การบริการพื้นฐาน ชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้เกือบทุกหลังคาเรือน ส่วนด้านแหล่งน้ำ อุปโภคบริโภคมีประปาภูเขา 2 แห่งไว้คอยบริการ ส่วนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมีการจัดทำฝาย จำนวน 10 แห่งไว้บริการ

11. สภาพผู้ว่างงาน ตามแบบสำรวจข้อมูลการว่างงาน ตามโครงการพัฒนาระบบ ข้อมูลการว่างงานเพื่อช่วยเหลือประชาชน หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมง ตำบลน้ำไคร้ พบว่า ประชาชน ทั้งหมดมี 1,404 คน มีผู้ว่างงานจำนวน 33 คน

12. สภาพปัญหาของประชาชนบ้านห้วยเมง หมู่ที่ 3 แบ่งเป็นปัญหาเร่งด่วนกับปัญหา ที่ต้องแก้ไขในระยะยาวดังนี้ สภาพปัญหาเร่งด่วน ได้แก่ ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ปัญหา ด้าน การสื่อสาร และปัญหาแหล่งน้ำอุปโภค บริโภค และการทำการเกษตร (ในช่วงฤดูแล้ง) ส่วนปัญหา ที่ต้องแก้ไขในระยะยาว ได้แก่ ปัญหายาเสพติด (โทรศัพท์สาธารณะ โทรศัพท์ส่วนบุคคล) ปัญหา เอกสารสิทธิ์ในที่ทำกิน และปัญหาด้านสาธารณสุข

ตอนที่ 2 สภาพการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมง

การศึกษาสภาพการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนบ้านห้วยเมง หมู่ที่ 3 สามารถนำเสนอได้ 2 ประเด็น คือ สภาพการเลี้ยงสุกรของหมู่ที่ 3 และประวัติกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สภาพการเลี้ยงสุกรของหมู่ที่ 3

ลักษณะการเลี้ยงสัตว์ (ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มเกษตรกรการเลี้ยงสัตว์ ม.3 บ้านห้วยเมง / นางสมร การินตา) สมัยก่อนประมาณปี พ.ศ. 2540 ชาวบ้านห้วยเมงเลี้ยงหมูน้ำป่าด (หมูพื้นบ้าน) โดยจัดซื้อลูกหมูจากบ้านน้ำไผ่ หรือตามที่รถมอเตอร์ไซด์บรรทุกมาขาย ราคาจะอยู่ประมาณตัวละ 150 – 250 บาท โดยนิยมเลี้ยงตั้งแต่ 2 – 4 ตัวเป็นอย่างมากเนื่องจากการหาอาหารให้หมูกิน ถ้าเลี้ยง มากต้องหาอาหารมากซึ่งชาวบ้านทำกันไม่ไหว อาหารที่ใช้เลี้ยงส่วนใหญ่จะเป็นรำปลายต้มผสม

กับผักขม บอน ใบสา (ปอสา) มะละกอ หววกกล้วย แล้วแต่จะหาได้ตามสะดวกหรือมีมากในฤดูกาลนั้น อาหาร 1 ปี๊บ จะใช้เลี้ยงหมูได้ 2 ควบ คือ เช้า – เย็น ส่วนเล้า (คอกสำหรับขัง) ก็ทำง่าย ไม่สิ้นเปลืองเพียงนำไม้กลอน หรือ ไม้ไผ่ที่ตัดจากป่า นำมาตีเป็นสี่เหลี่ยมสูงประมาณ 1 เมตร มุงหลังคาด้วยหญ้าคา ปลอຍหมูในเล้าตีไม้กระดานประกบกัน 3 ด้านทำเป็นรางสำหรับเวลาขุนหมู (เวลาให้อาหาร) และน้ำ ปลอຍหมูให้คุ้นชินเล่นนอนเป็นปึกเป็นโคลน ให้อาหารเช้า – เย็น และให้น้ำตอนกลางวันไม่ต้องเปลืองน้ำทำความสะอาดเหมือนปัจจุบัน แค่ออนกลางวันก็สาดน้ำสัก โครม 2 โครม พอบรรเทาความร้อนของหมู ถ้าร้อนมากหมูนั่นก็จะนอนเล่นตามปึกตามดินที่เป็นตนเอง ถ้าจะขายไวกี่เลี้ยงแค่ 3 เดือน ขายซ้าก็ประมาณ 4 เดือน ราคาจะแล้วแต่ขนาดของหมู ถ้าตัวใหญ่ ๆ ก็ได้ประมาณ 800 บาทต่อตัว ถ้าเล็กลงมาก็จะถูกลงมาตามขนาดหมู ส่วนใหญ่เขาจะซื้อไปแกบน เพราะชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับปู้ตา (ในที่นี้คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้าน ชาวบ้านจะยกศาลให้ เรียกศาลปู้ตา พอถึงปีประมาณเดือน เมษายน ชาวบ้านจะฆ่าหมูไก่และเครื่องเซ่นต่าง ๆ มาเลี้ยงปู้ตา เชื่อกันว่าเพื่อตอบแทนหรือสักการะปู้ตาที่ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาหมู่บ้านให้ร่มเย็น ส่วนชาวบ้านที่ไปทำงานต่างถิ่นก่อนไปก็จะบนบานต่อปู้ตาไว้ เมื่อกลับมาที่แกบนส่วนใหญ่จะเป็นหมู 1 ตัว เหล้าแล้วก็ขนมตามที่บนไว้) ชาวบ้านจะเลี้ยงไว้เพื่อแกบนให้ลูกหลานส่วนหนึ่ง ที่เหลือก็ขายหมู 1 ตัวจะได้กำไรประมาณ 400 – 500 บาท เพราะไม่ต้องลงทุนค่าอาหารมาก และการเจ็บป่วยเป็นโรคก็ไม่ค่อยมี รายได้อีกส่วนได้จากไก่ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้บริเวณบ้านให้กินกับหมูไก่จะกินอาหารกับหมูเวลาให้อาหารหมูเช้า – เย็น มีบ้างที่ให้ข้าวเปลือกเสริมหรือไม่ก็ข้าวเย็นที่กินไม่ได้แล้ว เศษข้าวต่าง ๆ เศษผัก มีบ้างที่ไก่เป็นหวัดก็จะใช้บอระเพ็ดทุบแช่น้ำให้กิน เวลาขายเมื่อก่อนขายเป็นตัว 50 บาท ก็คุ้มแทบไม่ไหว หรือประมาณ 2 กิโลกรัมขึ้นไป ต่อมาเริ่มมีหมูขาว หรือหมูพันธุ์เข้ามาตีตลาด ทำให้การบริโภคหมูดำลดลงหันไปบริโภคหมูขาวกันมากขึ้นและอีกอย่างราคาหมูขาวดีกว่าหมูดำ ทำให้การเลี้ยงหมูดำที่บ้านห้วยแมงเริ่มเปลี่ยนไป หันมานิยมเลี้ยงหมูพันธุ์กันมากขึ้น การเลี้ยงหมูดำจึงไม่ค่อยมีหรือแทบ ไม่มีเลย คนที่เลี้ยงหมูดำสมัยนี้ส่วนใหญ่ก็จะเลี้ยงไว้เพื่อแกบน หรือเอาไว้ให้คนอื่นเหมาเอาไปแกบนในรายที่มีงบประมาณน้อย ซึ่งมีคำกล่าวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการเลี้ยงหมูของชาวบ้านดังนี้

“เลี้ยงหมูดำบ้านน้ำไผ่ ต้มเกลือ ร้า ผสม หววกกล้วย มะหุ้ง ผักขม ใบบอน ใบสา เอามา สับ ๆ แล้วก็ใส่เกลือ ใส่ร้าลงไปหน่อย”

“เลี้ยงง่าย ใบบอน ก็หาตามคลอง ตามหนองสมัยก่อนมันเยอะแยะนี่นา”

“เลี้ยงกันสองถึงสี่ตัวอย่างมากห้าตัวสูงสุด เลี้ยงหลายตัวได้มันกินเก่งหาบบอนบ่ไหว”

“อีตอนขายก็ขายยกตัว แต่ก่อนมันบ่แพงเนื้อ อย่างแพงสูงสุด แปดร้อยนี้ใหญ่สุดเลี้ยง 3 เดือน เลี้ยงถึงสุด 4 เดือน”

“มันอีเลี้ยงตลอด ส่วนใหญ่คันถ้ามีสัตว์ก็ขายสัตว์แล้วก็ซื้อสัตว์มาใส่ใหม่ แบบเขาบ่ได้ทำ ความสะอาดคอกมันอยู่กินได้แบบหมูน้ำไผ่นะ มันบ่คือหมูพันธุ์เลี้ยงไปไ้เรื่อย ๆ เลี้ยงปู่ ๆ ปู่ย่า ๆ ไป มีอสาขามาเขาก็สาคน้ำใส่ให้มันนอนซื้อ ๆ ตักน้ำใส่รางให้กิน หมูน้ำไผ่มันบ่ค่อยกินน้ำนอก มันอีคุ้นชินนอนอยู่ตามป่าจี้ดิน เขาบ่ต้องเฮ็ดพื้นเหมือนสมัยนี้”

“แค่คอกกับจี้ดินเลย มันอินอนมันก็ตีหนองนอนเป็นหนองไปเลย”

“อีตอนขายก็ขายยกตัว แต่ก่อนมันบ่แพงเนื้อ อย่างแพงสูงสุด แปดร้อยนี้ใหญ่สุดเลี้ยง 3 เดือน เลี้ยงถึงสุด 4 เดือน”

“หมูพันธุ์มาดี หมูพันธุ์ราคาดีกว่าหมูน้ำไผ่ก็เลยเขา”

“มันกินเก่ง แกลบก็แพงขึ้นแล้ว แต่ก่อนแกลบบี๊ละสามบาทหนึ่งเดี๋ยวนีมันบี๊ละเท่าไร ยี่สิบแล้วว่ ราคาหมูกับแพงหลาย หมูค่านะมันขายบ่ค่อยออก”

“เขาม่าเขาก็บ่ฆ่าแล้วหมูด่า เขาม่าหมูขาวหมูพันธุ์ หมูด่าถ้าเลี้ยงอ้วนหลายก็มีแต่มันเขาบ่ ค่อยกินกัน ก็เลยหยุดเลี้ยง เขาไปหนา”

“ไ้แต่ก่อนเขาบ่ได้ขายเป็นกิโลขายเป็นตัว ข้าวมันกับแพง อันใดอาหารมันก็หากินง่ายตัว ละห้าสิบบาทก็คุ้มบ่แพ้เนื้อ”

ปัจจุบันการเลี้ยงหมูเปลี่ยนแปลงไปหันมานิยมเลี้ยงหมูพันธุ์ (หมูสามสาย) กันมากขึ้น มีลักษณะการเลี้ยงเป็นคอกหรือเล้า มีการดูแลรักษามากขึ้น ตามลักษณะของสายพันธุ์ ซึ่งมี รายละเอียดดังนี้

1) คอกหรือเล้า ปัจจุบันคอกหรือเล้าพื้นจะเทปูนยกสูงขึ้นเพื่อสะดวกและง่ายต่อการ ทำความสะอาด ชาวบ้านบางรายใช้ไม้กลอน (ไม้ท่อนกลม) ตีล้อมเป็นคอกสี่เหลี่ยมมุมหลังคา กันฝนและแดดด้วยหญ้าคาหรือสังกะสีตามแต่ที่ตนเองมี บางรายใช้ไม้แผ่นตีรอบเป็นสี่เหลี่ยม บางรายก็ก่อด้วยอิฐบล็อกล้อมรอบ และมุงหลังคาด้วยสังกะสี การทำคอกต้องให้แน่นหนาเพราะ หมูพันธุ์มีนิสัยชอบแทะชอบใช้คานข้างลำตัวถูเสียดสีกับคอกเสมอเวลาคัน ที่ชอบแทะไม้อาจเป็น

เพราะหมูพันธุ์ไม่มีดินให้คูนอย่างหมูดำหรือหมูป่า ซึ่งนิสัยชอบคูนและแทะเป็นนิสัยของหมูทุกชนิดไม่ว่าจะสายพันธุ์ไหน ขนาดของคอกจะพอดีกับหมูที่จะลงเลี้ยงถ้าเลี้ยงแน่นมากหมูจะไม่ค่อยเจริญเติบโต

2) การดูแลรักษาทำความสะอาด สำหรับหมูพันธุ์ต้องล้างและทำความสะอาดคอกให้สะอาด ล้างและเก็บขี้ทุกวัน ไม่อย่างนั้นจะส่งกลิ่นเหม็นมาก เนื่องจากกินอาหารสำเร็จ และอาจเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค ทำให้หมูป่วยท้องเสียได้ง่าย ถ้าเป็นคอกเก่าต้องล้างและฆ่าเชื้อด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ และโรยปูนขาวรอบบริเวณเล้าเพื่อฆ่าเชื้อโรค เวลานำหมูลงขุนจะได้ไม่ต้องเสีย และตายทำให้ขาดทุน การดูแลต้องรู้จักสังเกตดูว่าหมูวันนี้เป็นอย่างไร ชิม ป่วย เป็นไข้ หรือรำเริงดี การเจริญเติบโตเป็นอย่างไร

3) อาหาร หมูพันธุ์ที่เลี้ยงในระยะแรกที่เริ่มเข้ามาชาวบ้านจะเลี้ยงโดยการให้อาหารสำเร็จและบางรายก็ผสมรำและปลายให้กิน การเจริญเติบโตก็ดีแต่ต้นทุนในค่าอาหารสูงต้องหาเงินซื้ออาหารมากขึ้นกว่าหมูดำที่แทบไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารเลย แต่ผลผลิตที่ได้เวลาขายมีกำไรดี ถ้าหมูมีราคาแพงคนที่เลี้ยงแรกๆ จะได้กำไรดี ต่อมาเริ่มมีคนเลี้ยงมากขึ้นราคาอาหารสูงขึ้นทำให้ผลผลิตเริ่มลดลง ราคาเริ่มตกต่ำ ทำให้กำไรในการเลี้ยงลดน้อยลง และเมื่อราคาหมูตกต่ำลงมากขึ้นในปี 2539-2540 ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาขาดทุนและเลิกเลี้ยงในที่สุด

4) การดูแลรักษาเวลาป่วย วิชาการด้านยาปฏิชีวนะมีมากขึ้น มียาหลากหลายออกมาขายในตลาด มีการแข่งขันผลิตยาปฏิชีวนะมากขึ้น แต่ยาสำหรับการเลี้ยงสัตว์ก็ยังมีราคาแพง ถ้าสัตว์ป่วยต้องใช้ยาปฏิชีวนะรักษา ส่งผลทำให้ต้นทุนเพิ่มและชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องยาที่ใช้กับสัตว์น้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะปรึกษาสัตวแพทย์ของปศุสัตว์ หรือไม่ก็จากการบอกต่อของบุคคลที่มีประสบการณ์และเคยใช้ ซึ่งสามารถหาซื้อยารักษาสัตว์มารักษาเองได้ตามร้านขายเวชภัณฑ์สัตว์ทั่วไป ๆ

นอกจากนี้ยังมีการค้นพบและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์การทำวัคซีนป้องกันโรคต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้การเลี้ยงเริ่มมีความละเอียดมากขึ้นต้องดูแลอย่างใกล้ชิดมากขึ้นให้ความสนใจและทำวัคซีนป้องกันโรคต่าง ๆ ด้วย เช่น หมูต้องทำวัคซีนอหิวาต์ พิษสุนัขบ้า และปากเท้าเปื่อย ส่วนไก่ต้องทำวัคซีนนิวคาสเซิล หลอดลม ฝีดาษ และอหิวาต์ ซึ่งจะทำให้การเลี้ยงมีผลดี ผิดกับเมื่อก่อนที่พอเกิดโรคระบาด เช่น โรคห่า ซึ่งมักเกิดกับไก่ทำให้ไก่ตายยกเล้า ดังคำกล่าว “ถ้าห่าลง ไก่ก็ตายเหมิคပ်เหลือเลย” แต่ก็ยังพบปัญหาด้านความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านในเรื่องการทำวัคซีนป้องกันโรค และการใช้ยารักษาตลอดมา จนในที่สุดชาวบ้านประสบปัญหาขาดทุนซื้อหมูมาเลี้ยงแล้วต้องเสียตาย หรือไม่ก็ป่วยฉิบยาแล้วก็ไม่ค่อยโต โตช้า ทำให้สิ้นเปลืองค่าอาหารมากขึ้น และบางรายก็ต้องหยุดเลี้ยงก็มี

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบคุณลักษณะของหมูนํ้าป่ากับหมูพันธุ์ (หมูสามสาย)

คุณลักษณะ	หมูนํ้าป่า	หมูพันธุ์ (หมูสามสาย)
1. ลักษณะประจำพันธุ์	เป็นพันธุ์พื้นบ้านมีลักษณะคล้ายกับพันธุ์หมอบขาน มีลำตัวสีดำ ลำตัวขนาดเล็กเมื่อเทียบกับหมูสามสาย เลี้ยงง่ายแต่เจริญเติบโตช้า อัตราการแลกเนื้อต่ำ มีไขมันหนา	เป็นลูกผสมระหว่างพันธุ์ลาร์ไวท์กับแลนเรต และดอร์ซ็อก มีลำตัวใหญ่ เจริญเติบโตเร็ว มีอัตราการแลกเนื้อสูง มีไขมันบาง ต้องดูแลรักษาอย่างดี ระยะเวลาเลี้ยง 4 เดือน ให้น้ำหนัก 90-120 กิโลกรัม
2. ลักษณะคอกหรือเล้า	คอกเป็นแบบชาวบ้าน กั้นด้วยไม้ที่หาได้ในพื้นที่ พื้นคอกเป็นพื้นดิน	มีการกั้นคอกด้วยวัสดุที่แข็งแรง เป็นไม้หรือปูนหรือเหล็ก พื้นคอกลาดด้วยซีเมนต์
3. อาหารและวิธีการเลี้ยง	อาหารที่เลี้ยงเป็นผัก ต้นบอน ใบสา ร้า เศษข้าวเหลือ หรือพืชสมุนไพรพื้นบ้าน นำมาต้มผสมกัน	ใช้อาหารสำเร็จรูป หรืออาหารผสมเองเลี้ยง มีการให้อาหารเสริมโปรตีน
4. การดูแลรักษา	เลี้ยงดูง่าย แข็งแรงไม่เป็นโรคง่าย ไม่ต้องฉีดวัคซีน เจ็บป่วยรักษาตามอาการ โดยใช้สมุนไพรหรือยาปฏิชีวนะ	ต้องดูแลรักษาอย่างดี ค่อนข้างยุ่งยากและมีค่าใช้จ่ายสูง มีการฉีดวัคซีนป้องกันโรค และรักษาโรคตามอาหารด้วยยาปฏิชีวนะ
5. ต้นทุนการเลี้ยง	ต้นทุนการเลี้ยงต่ำ ไม่ต้องเสียค่าอาหารสำเร็จรูป ค่าดูแลรักษา	ต้นทุนการเลี้ยงสูง ทั้งค่าพันธุ์ ค่าโรงเรือน ค่าอาหาร ค่าดูแลรักษา เช่น ค่าวัคซีน ค่ายา
6. ราคาและการจำหน่าย	จำหน่ายแบบเหมาตัวมากกว่า ชั่งน้ำหนัก น้ำหนักขาย 60-80 กิโลกรัม ราคาถูกกว่าหมูสามสายเพราะคุณภาพซากไม่ดีมีมันมาก	จำหน่ายโดยการชั่งน้ำหนักขายเป็นกิโลกรัม ราคาขึ้นลงขึ้นอยู่กับภาวะตลาด ราคาสูงเพราะซากคุณภาพดีมีมันน้อย

ประวัติกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง

กลุ่มเลี้ยงสัตว์หมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2543 มีสมาชิกแรกเข้าจำนวน 63 คน มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานจำนวน 15 คน โดยมี คุณประเสริฐ ทองชมภู ได้รับเลือกให้เป็นประธานกลุ่ม จากการสอบถามความเป็นมาเกี่ยวกับการ จัดตั้งกลุ่มเลี้ยงสัตว์ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยแมง พบว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร คุณประเสริฐ ได้กล่าวให้ฟังว่า

“จากการที่ผมได้เข้าร่วมโครงการซีพีเอส (SIF) และได้ไปร่วมประชุมสัมมนาตามที่ต่าง ๆ เห็นบ้านอื่นเขามีกลุ่มกองทุนต่าง ๆ จึงคิดนำกลับมาพัฒนาชุมชนของตนเองบ้างก็ได้ปรึกษากับหลาย ๆ คน มีการพูดคุยกันกับชาวบ้านทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลดีของการจัดตั้งกลุ่ม ทำให้ถึงตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้รู้จักการออมทรัพย์”

ผลการดำเนินงานของกลุ่ม สมาชิกของกลุ่มมีการฝากเงินออมสัจจะทุกเดือน มีการประชุมพบปะแลกเปลี่ยนความคิด ปรึกษาปัญหา แลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่มเป็นประจำทุกวันที่ 10 ของเดือน มีการระดมทุนกันภายในกลุ่มตามแต่ความสมัครใจของสมาชิก เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่มีปัญหาขาดทุนหมุนการดำเนินการเลี้ยงสัตว์ กลุ่มได้จัดตั้งจดทะเบียนขึ้นให้ถูกต้องตามกฎหมาย และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนตำบลน้ำใครในการให้ยืมเงิน 1 แสนบาท เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2544 เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนให้สมาชิกกู้ยืมไปเลี้ยงหมู โดยครั้งแรกให้กู้รายละ 4,000 บาท คิดดอกเบี้ย 50 บาทต่อ 1 ราย ให้ระยะเวลาในการใช้คืนภายใน 6 เดือน ชุดแรกที่ทำการกู้ยืมมีทั้งหมด 25 ราย ส่งคืนแล้วได้ดอกเบี้ย 1,250 บาท และให้สมาชิกสามารถกู้เงินฉุกเฉินได้โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทต่อเดือน และให้สมาชิกหมุนเวียนกู้ยืมเงินเพื่อทำการเลี้ยงสัตว์ต่อไป

จากการดำเนินการเลี้ยงสัตว์ของกลุ่มสมาชิกเลี้ยงสัตว์ สมาชิกจะมีปัญหาด้านการลงทุนที่สูงเมื่อมีการประชุมพบปะพูดคุยกันภายในกลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มอื่นได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาวิธีลดต้นทุนในการเลี้ยงสัตว์โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในพื้นที่ ในครั้งนี้คุณประเสริฐ สมาชิกได้เล่าประสบการณ์ให้ฟังเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันว่า

“ในช่วงประมาณปี 39-40 ผมพบกับเหตุการณ์วิกฤต ราคาหมูตกต่ำ และหน้าซำอาหารสำเร็จก็มีราคาแพง ผมจึงคิดหาทางที่จะทำอย่างไรให้ฟาร์มของผมอยู่รอดได้ ผมนึกถึงกล้วยซึ่งในเวลานั้นกล้วยมีราคาถูกมาก หวีละ 1 บาท แต่อาหารราคากิโลกรัมละ 15 บาท ผมจึงลองใช้กล้วยเลี้ยงลูกหมูและหมูขุน โดยมีแนวคิดที่ว่า สมัยก่อนพ่อแม่เลี้ยงเรามาด้วยกล้วยสุกบดผสมกับข้าว เรายังเติบโตได้ขนาดนี้ แล้วทำไมถ้าจะนำมาเลี้ยงหมูจะโตไม่ได้”

จากการทดลองนำมาเลี้ยงหมูพันธุ์สามสายพันธุ์ในฟาร์มของผม กล้วยก็ช่วยผมลดต้นทุนค่าอาหารลงจริง ๆ ในการแลกเปลี่ยนความรู้กันครั้งนี้ สมาชิกกลุ่มเลี้ยงสัตว์ได้ลองนำมาทดลองใช้เลี้ยงหมูของตนเองบ้าง ซึ่งทุกคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าสามารถช่วยได้จริง ๆ ดังคำกล่าว

“เคยเลี้ยงบ่ให้กินกล้วย ก็ให้อาหารหลายแค่นั้นอ คั้นกล้วยได้อาหารหลายก๊ีบโด้วย คั้นกล้วยได้กินกล้วยไปเคอาหารกบ่เปลือง แบบว่า อาหารนั้นถ้าหาให้กินกล้วยเมื่อเช้าเมื่อแสงอาหารอีตักให้กินน้อยเดียวก็เหลือแล้ว กล้วยได้กินกล้วยอาหารก็หนักแค”

เมื่อชาวบ้านเริ่มทดลองเลี้ยงหมูกันมากขึ้น และใช้วิธีในการเลี้ยงโดยให้กล้วยเสริมเพื่อเป็นการลดต้นทุนค่าอาหาร ทำให้สมาชิกทุกคนมีรายได้เพิ่มขึ้น จากกลุ่มจะมีการประชุมทุกเดือน ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรชนิดอื่น ๆ มาใช้ เช่น บอระเพ็ด ฟักทะลายโจร แก้วหัวคิก และ สุกกรได้ ถือเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ทำให้ผู้เลี้ยงสุกรลดต้นทุนได้อีกด้วย และกลุ่มเลี้ยงสัตว์ก็ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำใครส่งเสริมการเลี้ยงหมูโดยแจกพันธุ์ลูกหมูจำนวน 30 ตัว ให้แก่สมาชิกกลุ่มเลี้ยงสัตว์โดยคณะกรรมการและสมาชิกตกลงกันว่า เมื่อองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำใครแจกลูกหมูให้สมาชิกให้นำหมูไปเลี้ยงแล้วขอให้คืนทุนค่าลูกหมูให้กับกลุ่ม เพื่อที่จะได้นำเงินจำนวนนั้นสมทบเข้ากลุ่มและให้สมาชิกรายอื่นหมุนเวียนเลี้ยงกันต่อไป

ตอนที่ 3 องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์

การศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีการใช้สมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์ของชุมชนตำบลน้ำใคร สามารถนำเสนอได้ 3 ประเด็น คือ องค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพร การทดลองการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์ของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมง และการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

องค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพร

ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้กล้วยเลี้ยงหมูในระยะ 1 เดือนแรกที่เริ่มนำหมูลงขุน จะทำให้ลูกหมูเจริญเติบโตเร็ว ลดปริมาณอาหาร จึงช่วยลดต้นทุน จากการที่อาหารหมูระยะหย่านมราคาจะอยู่ที่กิโลกรัมละ 15 บาท จะให้กล้วยเสริม กล้วยหริละ 2 บาท ได้น้ำหนักประมาณ 1 กิโลกรัม ทดแทนอาหาร 1 กิโลกรัม ก็จะช่วยลดต้นทุนได้ 13 บาท ดังคำกล่าวสนับสนุนที่ว่า

“เมื่อก่อนเลี้ยงหมูให้แต่อาหารเงินไม่ค่อยมีซื้อสุกหมูจะ โคเข้าได้น้ำหนักไม่ดีเวลาขายก็ได้อาหารถูก ใช้เวลาเลี้ยงนานกว่าจะโต แต่สุดท้ายนี้หันมาให้กล้วยเสริมรู้สึกหมูโตเร็ว อาหารก็ไม่ค่อยเปลือง ใช้เวลาเลี้ยงไม่นานก็ขายได้แล้ว ได้กำไรมากขึ้น”

จากประสบการณ์ของชาวบ้านบอกว่า กล้วยถ้าให้หมูต้องให้กล้วยที่สุกพอดี ไม่ดิบและสุกและเกินไป ถ้าให้กล้วยที่สุกเกินไป จะทำให้หมูท้องเสีย ถ้าหมูมีอาการท้องเสียจะใช้กล้วยดิบฝานให้กินทั้งเปลือกจะช่วยให้หมูหายจากอาการท้องเสีย ซึ่งใช้ได้ผลดี แทนการฉีดยารักษาซึ่งถ้าใช้ยาไม่ได้ขนาดที่พอเหมาะอาจทำให้เกิดผลเสีย ทำให้หมูตายได้ซึ่งจะทำให้ต้นทุนในการเลี้ยงสูงขึ้นอีก

อีกประเด็นหนึ่งในการลดต้นทุนของชาวบ้านจากการพูดคุยกับลุงสอง (นายหลุยส์ สิงห์รักษ์) ลุงสองบอกกับเราว่า “ลุงสังเกตว่า บอระเพ็ดเขาใช้แช่น้ำให้ไก่กิน ไก่ไม่เป็นอะไร ลุงลองนำมาแช่น้ำให้หมูกินบ้าง หมูลุงก็ดีขึ้น ขนาดคอกเดียวกันลุงขายให้แม่อื่นไป 2 ตัวของแม่อื่นเป็นไข้ตัวร้อนไม่ค่อยแข็งแรง ของลุงไม่เป็นอะไรเลย เป็นหวัด เป็นไขก็ไม่ใช่ขนาดหมูคอกเดียวกันแท้ ๆ” กรรมวิธีการใช้ก็คือ เอาบอระเพ็ดมาทุบ ๆ ฝานเป็นท่อน ๆ แช่น้ำในโอ่งที่ลุงต่อน้ำให้หมูกินเลย 2-3 วัน ค่อยเปลี่ยนบอระเพ็ดใหม่ จากการช่างสังเกตและทดลองนำไปใช้ทำให้เราพบว่าบอระเพ็ดสามารถนำมาใช้ป้องกันและรักษาไข้หวัดในหมูได้

จะเห็นได้ว่าจากการที่ชาวบ้านเป็นคนช่างสังเกต และมีภูมิปัญญาเก่าๆ อยู่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากมายหลายอย่าง อย่างเช่นการเลี้ยงไก่ ชาวบ้านจะปลูกต้นฟ้าทะลายโจรไว้ในบริเวณสวนหลังบ้าน หรือ บริเวณข้างบ้าน ปลูกพืชไว้ให้ไก่จิกกิน ช่วยลดอาการไข้เป็นหวัด บางรายบอกว่า “ตอนที่ไก่เริ่มเป็นหวัด ข้างบ้าน ไก่ตายหมดแล้วแต่ของผมนี่ไม่ตาย มันก็แปลกดี” จากการถ่ายทอดพูดคุยกันทำให้เกิดการเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นว่าทำไมไก่ของข้างบ้านถึงตาย เพราะไก่ของเขาไม่มีภูมิคุ้มกันอะไรเลย ส่วนของอีกรายหนึ่งที่ไม่ตายก็เพราะว่าไก่ของเขากินฟ้าทะลายโจรเป็นประจำ ทำให้เกิดภูมิคุ้มกันและยังช่วยรักษาโรคด้วย ชาวบ้านอีกรายบอกกับกลุ่มของเราว่า เขาสังเกตว่าไก่ชอบไปกินบริเวณสวนที่มีต้นหญ้าขึ้นอยู่เป็นประจำ ที่แรกก็ไม่ได้คิดอะไร แต่มานึกได้ตอนที่เขาทำไก่กิน เวลาทำไก่จะมีใบหญ้าขึ้นในกระเพาะของไก่ มีเม็ดกรวดทราย เขาบอกว่า หญ้าขึ้นไปช่วยในระบบย่อยของไก่ ทำให้ไก่ไม่ท้องร่วง ถ่ายเหลว และยังปลูกมะละกอไว้บริเวณบ้านหรือสวนใกล้ ๆ บ้านเวลามะละกอสุกและหล่นลงมาจากต้นไก่อจะชอบไปจิกกิน เป็นอาหารอย่างดีสำหรับไก่ ช่วยให้ไม่เปลืองข้าวเปลือกที่ใช้เลี้ยง

จากการจัดเวทีเพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ด้วยสมุนไพรของชาวบ้านสามารถรวบรวมชนิดของสมุนไพรกับสรรพคุณในการรักษาได้ดังนี้

1) ตะไคร้หอม ชาวบ้านบอกว่าเวลาตอนกลางคืนก่อไฟไถ่ขี้หมู ก็ตัดใบตะไคร้หอมโยนใส่ลงในกองไฟขี้หมูก็จะไม่ค่อยมี ถ้าต้นนำมาหั่นใส่ในน้ำต้มให้เดือดเติมน้ำตาลลงไป ทำเป็นน้ำตะไคร้ก็หอมดี ช่วยแก้ท้องอืด และแก้เจ็บคอสำหรับคนได้ด้วย

2) หนอนตายหยาก นายชิต ลาขุง เกษตรกรกลุ่มเลี้ยงสัตว์บ้านห้วยแมงบอกว่าเคยมีประสบการณ์ตอนเลี้ยงวัว วัวเป็นแผล ตนจึงนำหัวต้นหนอนตายหยากนำมาตำแล้วไปพอกบริเวณที่เป็นแผลช่วยให้แผลหายเร็ว และมีชาวบ้านอีกรายเสริมสรรพคุณของหนอนตายหยากว่าสามารถใช้รักษาโรคมะเร็งได้อีกด้วย

3) วานหุด นายประเสริฐ ทองชมภู เล่าประสบการณ์ของตนให้ฟังว่า ตนเองได้ความรู้เกี่ยวกับวานหุดจากป้าแหม่มคนน้ำทิพย์ ตอนแรกคุยกันเรื่องเกี่ยวกับแม่หมูว่ามีแม่หมูของหม้อออกมาแล้วคาบไหล (บริเวณอวัยวะเพศของหมูตัวเมียมีลักษณะทะลักออกมาจากช่องคลอด) ไม่สามารถหุดกลับเข้าที่เหมือนตัวอื่น ๆ ป้าแหม่มจึงนำวานหุดมาให้แล้วบอกวิธีใช้โดยให้นำมาฝนบนฝ่าขนมครก (ฝ่ามือครอบขนมครกเวลาเขาทำขาย) ผสมกับเหล้าขาว ทาบริเวณที่มีคาบไหลออกมา ซึ่งผมได้ลองนำกลับมาทดลองทาอยู่ 2-3 วัน คาบหมูที่ไหลจะค่อย ๆ หุดกลับเข้าที่จนหายสนิท

4) มะแว้งขม เกษตรกรหมู่ที่ 5 บ้านห้วยน้ำไหล เล่าว่า ได้ทดลองนำมะแว้งขมมาขี้ทาบริเวณตาไก่ที่เป็นโรคตาบวม ตาบวม ทาอยู่ 2-3 วัน จะค่อย ๆ หยุ่นไปจนหาย

5) ฟ้ายะลาโจร กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์หมู่ 3 บ้านห้วยแมง ให้ข้อมูลว่า พวกเขาปลูกฟ้ายะลาโจรไว้ให้ไก่จิกกินเพื่อป้องกันและรักษาโรคหวัด และยังสามารถนำมารักษาหมูได้โดยการนำไปตากแดดให้แห้งบดให้ละเอียด นำมาผสมน้ำปั้นลูกกลอนป้อนหมูที่ป่วยเป็นหวัดหรือถ้าไม่มีเครื่องบดก็สามารถนำมาต้มโดยใส่น้ำลงไป 4 ส่วน ต้มให้เหลือ 1 ส่วน ทั้งไว้ให้เย็น แล้วนำมากรอกปากหมูที่ป่วยโดยคุณประเสริฐเสริมอีกว่า “ผมได้ไปพบพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านห้วยน้ำไหล เขาบอกผมว่า น้องชายของเขาป่วยเป็นโรคตับไปรักษาหมอไม่รับ รักษาแล้วบอกว่าอาการระยะสุดท้ายรักษาไม่หาย ก็ตรอมใจอยู่นาน กลับมาอยู่บ้านจึงได้นำฟ้ายะลาโจรมาต้มกินทุกวันจนตอนนี้สุขภาพแข็งแรงขึ้น จากที่ทำการงานอะไรไม่ได้ก็เริ่มทำได้แล้ว”

6) กล้วย ชาวบ้านมีวิธีการใช้ประโยชน์ตั้งแต่ต้นจนถึงผล ซึ่งสามารถนำกล้วยที่ยังดิบนำมาหั่นให้หมูกินรักษาโรคท้องเสียหรือจี่ไหลในหมู ส่วนกล้วยสุกสามารถนำไปให้หมูกินช่วยลดต้นทุนค่าอาหาร เสริมโปรตีนและวิตามิน ส่วนลำต้นสามารถนำมาสับให้หมูปากิน เกษตรกรกลุ่มเลี้ยงสัตว์ บ้านห้วยแมง เล่าว่า สมัยก่อนนำต้นกล้วยหรือที่เรียกกันว่าหอยกกล้วยมาสับคั้นกับรำและปลายข้าวใช้เลี้ยงหมูลาวหรือหมูลำหรือเรียกอีกชื่อว่า “หมูน้ำปาด”

7) มะละกอ เป็นยาระบายสำหรับคนที่ถ่ายไม่สะดวกก็กินมะละกอสุกจะช่วยทำให้ระบายดีขึ้น แต่สำหรับสัตว์ เช่น ไก่ และ หมูป่า ใช้เป็นอาหารช่วยลดต้นทุนค่าอาหาร และช่วยเสริมวิตามิน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีการปลูกมะละกออยู่แล้ว และยังถ้าปลูกมาก ๆ สามารถนำไปขายสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวได้อีกด้วย

8) บอระเพ็ด ใช้เถานำมาหั่นยาวประมาณ 1-2 คืบ ต้มกับน้ำดื่มวันละ 2 ครั้ง เช้าเย็น จะช่วยลดไข้สำหรับคน แต่สำหรับไถ่นำมาต้มน้ำให้เดือดแล้วในน้ำให้ไก่กินรักษาโรคหวัด โดยแช่ทิ้งไว้ในภาชนะให้ไก่กินได้ตลอดเวลา สำหรับหมูแช่น้ำให้กินโดยนำมาทุบแช่ในโอ่งน้ำที่ทำไว้สำหรับให้หมูกินตลอดทั้งวันจะช่วยลดไข้โดยจะเปลี่ยนบอระเพ็ดใหม่ทุก 2-3 วัน

9) บุก หัวบุกสามารถนำทั้งต้นและหัวมาใช้ประโยชน์ได้มากมาย ส่วนใหญ่จะรู้ว่าบุกช่วยลดความอ้วน ซึ่งมีการโฆษณาในสื่อต่าง ๆ อย่างมากมาย แต่ความจริงแล้วบุกเป็นอาหารของคนเรามาแล้ว ชาวบ้านหมู่ 3 เล่าว่า ลำต้นของบุกสามารถนำมาทำอาหาร เช่น ทำแกงส้ม ส่วนหัวบุกนำมาเผาหรือหนึ่ง คืบ เป็นขนม แต่ต้องมีวิธีการเลือกเพราะบุกมีหลายชนิด ชาวบ้านบอกว่า “ดูเคี้ยว (เป็นภาษาท้องถิ่นที่ใช้เรียกบุก) มี 2 อย่าง มีดูเคี้ยวหวาน และ ดูเคี้ยวคัน ถ้าจะนำมากินต้องเลือกชนิดดูเคี้ยวหวานจะได้ไม่คัน” นายบุญส่ง ใจเพ็ง ยังบอกอีกว่า “ดูเคี้ยวนี้หมูป่าชอบกิน เวลาเข้าป่าสังเกตหมูป่าชอบจะกินอยู่บริเวณที่ดูเคี้ยวขึ้นเยอะ ๆ”

จากคำบอกดังกล่าวคณะวิจัยจึงเริ่มนำบุกมาปลูกและจะเริ่มทดลองกับหมูป่าที่เลี้ยงไว้ เนื่องจากบุกมีสรรพคุณช่วยลดความอ้วนซึ่งเป็นตัวโรคไขมัน สังกัดจาก หมูป่าที่ชาวบ้านล่าได้จากป่าเวลามาล่ากินจะสังเกตว่าเนื้อหมูป่าไม่มีมันมาก เหมือนหมูฟาร์ม (หมูพันธุ์) หรือหมูดำ (หมูน้ำปาด) ซึ่งผลที่เราคาดว่าจะได้รับคือ อาจจะช่วยโรคไขมันจากหมูให้ หมูมีการพัฒนาสร้างเนื้อให้ดีขึ้น ปัจจุบันการเลี้ยงหมูป่าเริ่มมีมากขึ้นถือเป็นสัตว์เศรษฐกิจตัวใหม่ที่สามารถทำรายได้ให้กับผู้เลี้ยงได้ดี การลงทุนต่ำ แต่ผลตอบแทนสูง ซึ่งชาวบ้านที่มีทุนน้อยสามารถเลี้ยงเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวได้ การเลี้ยงหมูป่าง่ายกว่าหมูพันธุ์ ไม่ต้องลงทุนมากแค่ล้อมคอกกว้างให้มีบริเวณวิ่งเล่น เพราะหมูป่าชอบบริเวณกว้าง อาหารสามารถให้หอยกกล้วย มะม่วงสุก กล้วยสุก มะละกอสุก ผักขม ฯลฯ ตามแต่จะหาได้ ทำให้ค่าอาหารต่ำส่งผลให้ต้นทุนการผลิตต่ำเช่นกัน

จากการสอบถามและจัดเวทีการประชุม กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์บ้านห้วยแมง หมู่ที่ 3 พบว่าสมุนไพรที่เกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักและใช้กันมากมีหลากหลายชนิด ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) บอระเพ็ด	ใช้รักษาหวัดในไก่และสุกร
2) ฟักทะลายโจร	ใช้แก้หวัดในไก่ และ สุกร
3) กล้วยน้ำว้า	ใช้บำรุงให้สุกรโตวัย
4) มะละกอ	ใช้แก้ท้องอืด และเป็นยาระบาย

5) หญ้าขน	ใช้แก้ท้องร่วง ปลูกให้ไก่กิน
6) หวานไพร	แก้ท้องอืด
7) ตะไคร้หอม	แก้เจ็บคอ ป้องกันขุง
8) ใบกระเพรา	แก้เจ็บคอ
9) ขมิ้นชัน	รักษาผื่นคัน
10) หัวเอียง	แก้เบื่อพิษ เบื่ออาหาร
11) พริกเขียว	ถอนพิษ
12) บวบขม	รักษาโรคกลากเกลื้อน
13) ใบชุมเห็ด	รักษาโรคกลากเกลื้อน
14) ใบน้อยหน่า	ฆ่าเหา เห็น

การทดลองการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์ของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมฆ

1. การทดลองเลี้ยงหมู ชุดที่ 1 โดยใช้อาหารเพียงอย่างเดียว

ระยะเวลาเลี้ยงตั้งแต่ วันที่ 25 มกราคม ถึง วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2545
รวมทั้งหมด 137 วัน ทดลองเลี้ยงลูกหมูพันธุ์ (หมูสามสาย) จำนวน 19 ตัว

● อาหารที่ใช้

อาหารหมูนม 10 ถุง*30 ก.ก. = 300 ก.ก.*15 บาท = 4,500 บาท

อาหารหมูเล็ก 132 ถุง*30 ก.ก. = 3,960 ก.ก.*9.67 บาท = 38,293 บาท

อาหารหมูรุ่น 17 ถุง*30 ก.ก. = 510 ก.ก.*9.33 บาท = 4,758 บาท

ค่าลูกหมู = 19 ตัว*1,000 บาท = 19,000 บาท

● รวมต้นทุนทั้งหมด ค่าอาหาร + ค่าตัวลูกหมู = 66,551 บาท

● เฉลี่ยต้นทุนต่อหมู 1 ตัว = 3,502.68 บาท

● น้ำหนักเมื่อจับขาย เฉลี่ยน้ำหนักตัวละ = 102.10 ก.ก.

● ขายหมู กิโลกรัมละ 40 บาท = 102.10 * 40 = 4,084 บาท

● กำไรที่ได้เฉลี่ยต่อ 1 ตัว = เงินขายหมู - ต้นทุน
= 4,084 - 3,502.68 = 581.32 บาท

ฉะนั้นการทดลองจะเห็นว่า หมู 1 ตัว กินอาหารเฉลี่ย = 1.83 ก.ก./ตัว/วัน

รวมกินอาหารเฉลี่ยตัวละ = 251.05 ก.ก./ตัว

แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับลักษณะการเลี้ยงด้วย ถ้าหมูไม่มีการเจ็บป่วยการเจริญเติบโตก็จะดีตามด้วยเปรียบเทียบกับคน คนที่แข็งแรงย่อมมีการเจริญเติบโตที่ดีกว่าคนที่ป่วยบ่อย ๆ เพราะฉะนั้นวิธีการลดต้นทุนในการผลิตในหมู่นี้ต้องหมายถึงความรวมถึงการดูแลสุขภาพป้องกันโรคและการเจ็บป่วยต่าง ๆ ควบคู่ไปด้วย แต่การใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นสมุนไพรใกล้ตัวที่หาง่ายและมีอยู่ในท้องถิ่น

2. การทดลองเลี้ยงหมู ชุดที่ 2 โดยใช้พืชสมุนไพรเสริมอาหาร

ระยะเวลาเลี้ยงตั้งแต่วันที่ 20 กุมภาพันธ์ ถึง วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2545 รวมทั้งหมด 118 วัน ทดลองเลี้ยงลูกหมูพันธุ์ (หมูสามสาย) จำนวน 15 ตัว

● อาหารที่ใช้

กล้วยน้ำว้าสุก	128 หัว* 1 ก.ก.	= 128 ก.ก.* 2 บาท	= 256 บาท
อาหารหมูนม	8 ถุง*30 ก.ก.	= 240 ก.ก.*15 บาท	= 3,600 บาท
อาหารหมูเล็ก	71 ถุง*30 ก.ก.	= 2,130 ก.ก.*9.67 บาท	= 20,597.10 บาท
อาหารหมูรุ่น	18 ถุง*30 ก.ก.	= 540 ก.ก.*9.33 บาท	= 5,038 บาท
ค่าลูกหมู	15 ตัว*1,00 บาท		= 15,000 บาท

- รวมต้นทุนทั้งหมด ค่าอาหาร + ค่าตัวลูกหมู = 44,491.30 บาท
- เฉลี่ยต้นทุนต่อหมู 1 ตัว = 2,966.08 บาท
- น้ำหนักเมื่อจับขายรวม 1,516 ก.ก. เฉลี่ยน้ำหนักตัวละ = 101.07 ก.ก.
- ขายหมูกิโลกรัมละ 40 บาท = 101.07 * 40 = 4,042.80 บาท
- กำไรที่ได้เฉลี่ยต่อ 1 ตัว = เงินขายหมู - ต้นทุน = กำไร

$$= 4,042.80 - 2,966.08 = 1,076.72 \text{ บาท}$$

ฉะนั้นจากการทดลองจะเห็นว่า หมู 1 ตัว กินอาหารเฉลี่ย = 1.72 ก.ก./ตัว/วัน

รวมกินอาหารเฉลี่ยตัวละ = 202.53 ก.ก./ตัว

สำหรับการดูแลหมูชุดนี้ จะให้กล้วยเสริมช่วง 1 เดือนแรกของการเลี้ยง พบว่าการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ถ้าเปรียบเทียบกับชุดแรก ช่วง 1 เดือนแรก จากการทดลองพบว่า หมูชุดที่ 2 มีการเจริญเติบโตดีกว่าชุดแรก สังเกตจากขนาดของหมูกับช่วงเวลาที่เลี้ยง หมูชุดที่ 2 จะใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงสั้นกว่าชุดแรก แต่หมูสามารถมีน้ำหนักใกล้เคียงกับชุดแรกและใช้อาหารน้อยกว่า ทำให้ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารหรือลดต้นทุนนั่นเอง ส่วนกำไรที่ได้จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับราคาที่พ่อค้ารับซื้อในช่วงเวลานั้น ถ้าช่วงนั้นราคาดีจะได้มากขึ้นตามลำดับแต่ถ้าราคาตกค่าการเลี้ยงโดยใช้กล้วยเสริมก็ช่วยลดต้นทุนทำให้มีอัตราการเสี่ยงในการขาดทุนต่ำหรือน้อยกว่าการใช้อาหารเพียงอย่างเดียว

ดังนั้นการใช้กล้วยเสริมอาหารในการเลี้ยงสุกรจึงสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ ซึ่งกล้วยเป็นวัตถุดิบทางการเกษตรที่หาได้ง่ายในพื้นที่ใช้เป็นอาหารเสริมเพื่อลดต้นทุนได้มีสรรพคุณหลายอย่างให้พลังงานสูง เป็นแหล่งของแป้งและน้ำตาลสังเคราะห์จากเวลาทำขนมกล้วย ขนมจะมีลักษณะเหนียวทั่วๆ ที่เติมแป้งลงไปนิ่มเคี้ยว หรือสังเคราะห์จากเวลาเราผ่านกล้วยจะเห็นว่ามันจะมีคราบขาวๆ ติดอยู่ นอกจากนั้นกล้วยยังมีรสหวานเหมือนน้ำตาลเวลารับประทานผลสุก เวลารับประทานเข้าไปจะมีความรู้สึกสั้น ๆ ช่วยในระบบขับถ่ายเป็นปกติ

จากการทดลองสังเกตว่า ถ้าเราผสมกล้วยปนกับอาหารเวลาให้อาหารลูกสุกรที่เพิ่งหย่านม จะสังเกตเห็นว่าลูกหมูจะแย่งกันกินอาหารที่มีกล้วยผสม อาจเป็นเพราะกล้วยสุกจะมีกลิ่นหอมกระตุ้นให้ลูกหมูอยากกินและอาหารยังมีรสชาติหวานอีกด้วย ลูกหมูที่กินกล้วยผสมอาหารจะมีสุขภาพแข็งแรง ผิวสวยเป็นมันไม่ซีด แต่ต้องไม่ให้ลูกหมูกินกล้วยที่สุกงอมเกินไป เพราะจะทำให้ลูกสุกรถ่ายเหลว ดังนั้นในการให้กล้วยเสริมอาหารจึงต้องให้กล้วยที่สุกงอมพอดีและให้ในปริมาณที่พอเหมาะ กล้วย 1 หวี จะผสมกับอาหารและเลี้ยงลูกสุกรได้ 8 – 10 ตัว แต่ทั้งนี้ต้องดูแลทำความสะอาดคอกอนุบาลเป็นประจำ แต่สำหรับสุกรขุนเราสามารถให้กล้วยสุกได้ทุกขนาด ไม่ว่าจะงอมเกินไปหรือกำลังสุกพอดี แต่ถ้ากล้วยดิบชาวบ้านนิยมให้หมูกินเพื่อบรรเทาอาการท้องเสียหรือไข้ไหลในสุกรขุนและยังมั่นใจได้ว่าเลี้ยงหมูด้วยกล้วยปลอดภัยอย่างแน่นอนต้องมีการทดสอบเนื่องจากมีการนำกล้วยมาจากภายนอก

การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ

ผลการดำเนินการของกลุ่มเลี้ยงสัตว์ที่ใช้กล้วยและสมุนไพรต่าง ๆ มาเลี้ยงสัตว์และมีการถ่ายทอดบอกต่อการทดลองปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง ทางสำนักงานเกษตรอำเภอน้ำปาด จึงได้ให้หมู่ 3 บ้านห้วยเมฆเข้าร่วมอบรมเกษตรกรในโครงการส่งเสริมการผลิตพืชสมุนไพรระหว่างวันที่ 18-20 มิถุนายน พ.ศ. 2545 มีสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมอบรมในครั้งนี้จำนวน 15 คน และยังได้เป็นศูนย์ดำเนินการนำร่องสำหรับปลูกพืชสมุนไพรโดยสำนักงานเกษตรอำเภอน้ำปาด ได้แจกพันธุ์พืชสมุนไพรให้แก่สมาชิกที่เข้าร่วมอบรมนำมาปลูกไว้บริเวณแปลงสาธิต ซึ่งสมาชิกทุกคนลงความเห็นให้นำมาปลูกโดยใช้พื้นที่บริเวณฟาร์มของคุณประเสริฐ ทองชมภู และบางส่วนนำไปปลูกไว้บริเวณบ้านของตนเอง คณะวิจัยก็มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมอบรมในครั้งนี้ด้วยซึ่งได้ความรู้เพิ่มเติมมากขึ้น ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำใคร่ได้สนับสนุนโดยการแจกลูกหมู จำนวน 30 ตัว ให้ชาวบ้านทดลองเลี้ยงโดยใช้สมุนไพรเลี้ยง และแจกพันธุ์กล้วยให้ชาวบ้านจำนวน 10,000 ห่อ เพื่อปลูกไว้สำหรับเลี้ยงสุกร

1. การอบรมเกษตรกรโครงการส่งเสริมการผลิตพืชสมุนไพร มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมการปลูกและขยายพันธุ์ พืชสมุนไพรเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และเพื่อเรียนรู้การปลูกและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีคุณสัมฤทธิ์ ทองจันทร์ แพทย์หญิงมัจฉีย์และคุณประเสริฐ ทองชมภู เป็นวิทยากร ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร รู้จักสรรพคุณ วิธีการแปรรูป วิธีการใช้ ซึ่งสรุปความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรดังนี้

1) กระชายดำ เมื่อก่อนไม่ค่อยมีคนรู้จัก มาดังตอนที่ผู้ว่าลำปางไปตรวจงานแปลกใจว่าทำไมชาวเขาจึงแข็งแรง ก็เลยถามชาวเขาว่า กินอะไรถึงได้แข็งแรง ชาวเขานอกกินกระชายดำเป็นประจำ ผู้ว่าก็เลยนำมาทดลองกินปรากฏว่ารู้สึกดี กระชุ่มกระชวย ก็เลยสั่งให้ปลูกไว้กินประจำ ต่อมาก็เป็นที่โด่งดังเกี่ยวกับกระชายดำ ถ้าปลูกกระชายดำห้ามใช้ปุ๋ยเคมีใส่ จะทำให้คุณค่าเปลี่ยน ให้ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ ขายได้ราคาดี กิโลกรัมละ 200 – 400 บาท เขากินกันไรหนึ่งได้เป็นแสนบาท

2) ขี้เหล็ก คนส่วนใหญ่ไม่คิดว่าขี้เหล็กมีประโยชน์ เพราะส่วนมากจะนำมาทำแกง ขี้เหล็กมีสรรพคุณช่วยเป็นยาระบายอ่อน ๆ และแก้คันขี้เหล็กคั้นกับน้ำคั้นเป็นยาระบายท้อง

3) หัวบุก มีสรรพคุณช่วยลดความอ้วน สมัยนี้ของกินต่าง ๆ จะบอกว่าผสมบุกกินแล้วไม่อ้วน โฆษณาออกกันมาหลายชนิดให้เลือก มีทั้งยาผสมบุก เกล็ดผสมบุก และอีกมากมาย

4) เพ็ญน้อย คนไทยเราแต่ก่อนไม่ค่อยรู้คุณค่าของสมุนไพร อย่างเพ็ญน้อยนี้ ญี่ปุ่นเข้ามารู้จักมาเห็นคนไทยใช้เป็นยา เลยซื้อกลับไปประเทศญี่ปุ่น ทำเป็นยาแคปซูลแกโรคกระเพาะ กลับมาขายให้คนไทยในราคาแพงๆ ที่เราน่าจะได้ใช้ยาที่ถูก แต่กลับต้องไปซื้อยาของญี่ปุ่นมาใช้

5) รากจืด ถ้ากินอาทิตย์ละครั้งจะดี ใบรากจืดช่วยขับสารพิษออกจากร่างกาย ส่วนรากช่วยแก้เมาเหล้าใช้บดผสมน้ำร้อนทานเลยจะส่างมาเร็ว ถ้าคนที่กินเหล้าจะไม่ให้เมานะ อมรากจืดไว้กินเหล้าเข้าไปเถอะกินเท่าไรก็ไม่เมา

6) ฟ้าทะลายโจร บด 1 ช้อนกาแฟ กินน้ำตาลมากๆ ช่วยลดไข้ แก้เจ็บคอ

7) มะขาม เนื้อมะขามกินจิ้มเกลือ หรือทำน้ำมะขาม จะช่วยลดอาการท้องผูก

8) มะขามแขก ใบจะคล้ายใบมะขามแต่ปลายใบแหลม ฝักจะแบน ใช้เป็นยาระบายโดยใช้ใบคั้นกับน้ำ คั้น

9) ถั่วยสุก ส่วนใหญ่จะเป็นถั่วยน้ำหว่าช่วยลดอาการท้องผูก สาเหตุที่ถั่วยแก้ท้องผูกได้เนื่องจากถั่วยมีลักษณะลื่น ช่วยทำให้ถ่ายสะดวกและยังมีกากใย

2. การจัดแปลงสาธิตพืชสมุนไพร สำนักงานเกษตร อำเภอน้ำปาด ได้แจกพันธุ์พืชสมุนไพรให้ผู้เข้าร่วมอบรมนำไปปลูกบริเวณบ้านเพื่อขยายพันธุ์ในหมู่บ้าน และได้มีการกำหนดจุดสาธิตให้กับผู้สนใจเข้ามาศึกษาโดยสมาชิกจะต้องช่วยกันปลูกขยายพันธุ์ให้ผู้สนใจในหมู่บ้าน ซึ่งมีพืชสมุนไพรที่ได้รับแจกจำนวน 25 ชนิด คือ พริกไทย มะนาว ขอบ้าน บอระเพ็ด ลูกหว้า ตะไคร้หอม หอมน้ำปาด มะกรูด สะเดา มะเฟือง มะตูม มะขามป้อม ฝรั่ง น้อยหน่า กระชายดำ ไพร ขมิ้นชัน ข่า หอมนวดแมว หนอนตายหยาก รางจืด หม่อน พลู เสดคพังพอน และฟ้าทะลายโจร ซึ่งการดำเนินการครั้งนี้ได้มีการตั้งคณะกรรมการติดตามดูแลและประสานงานและตำบลอื่น ๆ ในเครือข่ายอีก 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านฝาง ตำบลน้ำไผ่ และตำบลห้วยมุ่น เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอีกด้วย

ตอนที่ 4 จุดอ่อน จุดแข็ง ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์ของชุมชน

จากการศึกษาสถานการณ์การใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์ของชุมชน ได้มีการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์ของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

จุดอ่อนของการใช้สมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์คือ ขาดความรู้และเทคโนโลยีในการเก็บรักษาเกษตรกรบ้านห้วยแมงยังขาดความรู้ในด้านการเก็บรักษาสมุนไพรไว้ใช้ในยามขาดแคลนหรือในช่วงสมุนไพรหายาก เช่น การนำฟ้าทะลายโจรมาตากแห้ง บดไว้ใช้ในช่วงหน้าแล้งรวมถึงวิธีการเก็บสมุนไพรว่าช่วงไหนเก็บจะดีที่สุด เมื่อนำไปเลี้ยงและรักษาสัตว์ และจุดอ่อนอีกประการคือ ปริมาณการใช้ เกษตรกรไม่สามารถระบุ ปริมาณการใช้พืชสมุนไพรได้เกษตรกรต้องใช้วิธีการสังเกตและจดจำหรืออาจใช้วิธีการประมาณปริมาณการใช้ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อสัตว์ที่ได้ อัตราส่วน หรือปริมาณการใช้ที่แน่นอนเหมือนอาหารสำเร็จรูป หรือ ยารักษาโรคที่ซื้อได้ในตลาด

จุดแข็งของการใช้สมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์คือ สามารถลดต้นทุนการผลิตได้ เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์สามารถลดต้นทุนการเลี้ยงได้และเป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้านมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์ จุดแข็งอีกประการ คือ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐทั้งองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ เช่น อบต. มีโครงการรับซื้อหน่อกล้วยจากชาวบ้านเพื่อนำไปแจกให้ชาวบ้านปลูกไว้เลี้ยงสัตว์ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอและเกษตรอำเภอให้การสนับสนุนด้านความรู้และจัดให้เป็นจุดสาธิตแปลงสมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์ จัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และจุดศึกษาดูงานของผู้ที่สนใจและนักศึกษา

การเสริมจุดอ่อนด้านความรู้และเทคโนโลยีนั้นได้มีแนวทางประสานองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการปลูกการเก็บรักษาสมุนไพรการพัฒนาพืชสมุนไพรอื่น ๆ ที่สามารถ

นำมาใช้รักษาและจัดการด้านอาหารเลี้ยงสัตว์ ซึ่งองค์กรที่ประสานเชื่อมโยงคือ เกษตรตำบลน้ำไคร้ เกษตรอำเภอน้ำปาด และปศุสัตว์อำเภอน้ำปาด รวมถึงสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ส่วนการพัฒนาจุดแข็งได้มีการวางแผนทางการจัดกิจกรรมการดำเนินการให้เกิดความต่อเนื่องและมีการเผยแพร่องค์ความรู้และข่าวสารข้อมูลของกลุ่มให้กับหน่วยงานหรือชุมชนรับทราบเพื่อเป็นแรงกระตุ้นและสร้างกำลังใจในการทำกิจกรรมของกลุ่ม และเชื่อมโยงองค์กรหน่วยงานทั้งในและนอกพื้นที่ในการทำกิจกรรม

ปัจจัยเงื่อนไขของการใช้สมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์ ที่ยังเป็นปัญหาในการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจของเกษตรกรบ้านห้วยแมง สามารถแยกได้เป็น 2 ประเด็น คือ

1. ด้านสมุนไพร และ สัตว์เลี้ยง

1.1.1 ชนิดของสมุนไพร การใช้สมุนไพรแต่ละชนิดในการเลี้ยงสัตว์ เกษตรต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสัตว์และช่วงอายุ เช่น กล้วยดิบ จะใช้เลี้ยงเมื่อหมูมีอาการถ่ายเหลว หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ขี้ไหล” กล้วยสุกจะใช้เลี้ยงหมูที่เพิ่งจะลงขุนใหม่หรือในช่วงลูกหมูหย่านมจากแม่ ทำให้หมูโตไว แต่ไม่ควรให้ในช่วงลูกหมูยังไม่หย่านมแม่เพราะจะทำให้ลูกหมูขี้ไหล ส่วนฟ้าทะลายโจร เหมาะสมสำหรับการใช้แก้โรคขี้ไหล และที่สำคัญสมุนไพรบางชนิดในพื้นที่บ้านห้วยแมงมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการนำไปใช้เลี้ยงสัตว์

1.1.2 ฤดูกาล พืชสมุนไพรบางชนิดจะไม่มีตลอดทั้งปี แต่จะมีมากเป็นช่วงฤดูกาล เช่น ฟ้าทะลายโจร จะมีขึ้นและเจริญเติบโตได้ดีในช่วงฤดูฝนพอช่วงแล้งจะไม่มี จึงขาดแคลนไม่สามารถมีไว้ให้สัตว์กินได้ และในช่วงหน้าแล้งช่วงเดือน มีนาคม – พฤษภาคม กล้วยหายาก และมีราคาแพง

1.1.3 พื้นที่ปลูก เนื่องจากสภาพภูมิอากาศและสภาพพื้นที่บ้านห้วยแมง เป็นเขาดินลูกring ทำให้การขยายพันธุ์สมุนไพรเป็นไปได้ลำบากและพื้นที่แห้งแล้ง ทำให้การเจริญเติบโตของพืชสมุนไพรไม่ค่อยดีเท่าที่ควร มีบริเวณปลูกที่จำกัดเพราะน้ำไม่อุดมสมบูรณ์

1.1.4 ชนิดและช่วงอายุของสัตว์ สมุนไพรที่นำมาเลี้ยงสัตว์นั้น มีการใช้ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับชนิด และช่วงอายุของสัตว์ซึ่งเกษตรกรต้องพิจารณา เช่น กล้วยสุกกอม ห้ามใช้เลี้ยงลูกหมูเพราะจะทำให้ลูกหมูขี้ไหล แต่สามารถนำไปเลี้ยงหมูขุนในช่วงระยะเวลา 1 เดือนแรกๆที่เริ่มลงขุนได้ดี หรือจะนำไปเลี้ยงในช่วงลูกหมูหย่านมแม่ จะเป็นการกระตุ้นให้กินอาหารมากขึ้น เพราะกล้วยสุกกอมมีกลิ่นหอม

1.1.5 สรรพคุณและการออกฤทธิ์ ในการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของสัตว์ ส่วนใหญ่จะเป็นการป้องกันโรคมามากกว่าการรักษาโรค ซึ่งการใช้ต้องใช้สมุนไพรแบบต่อเนื่อง เป็น

การป้องกันก่อนการระบาดของโรค ถ้าสัตว์เป็นโรคแล้วการใช้สมุนไพรรักษามีโอกาสหายยาก เช่น การใช้บอระเพ็ดทูปแช่น้ำให้หมูกิน เพื่อป้องกันโรคหวัด โดยชาวบ้านจะนำแช่น้ำให้หมูกินทุกวัน

2. ด้านความเชื่อและประเพณีของชาวบ้าน

ชาวบ้านห้วยเมฆมีความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับการปลูกพืช ซึ่งมีผลต่อการขยายพันธุ์และการขาดแคลนสมุนไพรที่เป็นวัตถุดิบในการเลี้ยงสัตว์ เช่น กล้วยซึ่งถือเป็นสมุนไพรที่เกษตรกรนำมาใช้เลี้ยงสัตว์มากที่สุด ชาวบ้านจะปลูกกล้วยในช่วง 1 - 2 เดือนก่อนเข้าพรรษา ถ้าหลังเข้าพรรษาไม่นิยมปลูกเพราะเชื่อว่า การปลูกในช่วงนี้จะทำให้ชีวิตไม่รุ่งโรจน์ อาจเจ็บป่วยรุนแรง คำพูดของชาวบ้านว่า “บ้านนี้เขาถือประเพณีเข้าพรรษา เขาปลูกกล้วยเดือนนี้ ก็ปลูก เขาถือว่ากล้วยนี้เขาจะเอาไปสองโลง พอใบตองใหญ่พอสองโลงได้เขาก็ตาย”

ตอนที่ 5 รูปแบบการขยายผลการใช้สมุนไพรเลี้ยงสัตว์

การศึกษาเพื่อหารูปแบบการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่เหมาะสมกับชุมชนตำบลน้ำไคร้ อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถนำเสนอผลเป็น 3 ประเด็นคือ รูปแบบการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์ในตำบลน้ำไคร้ กระบวนการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจตำบลน้ำไคร้ และผลการดำเนินการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจในตำบลน้ำไคร้ ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์ในตำบลน้ำไคร้

จากการจัดเวที ร่วมกันระดมแนวคิดในการขยายผลเผยแพร่การใช้พืชสมุนไพรกับสัตว์เศรษฐกิจของเกษตรกรกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์บ้านห้วยเมฆ หมู่ที่ 3 ไปยังหมู่บ้านอื่นในเขตตำบลน้ำไคร้ และในระดับอำเภอต่อไป ซึ่งมีข้อสรุปดังนี้

- 1) กลุ่มเลี้ยงสัตว์หมู่ที่ 3 จะเป็นแกนนำในการเผยแพร่ความรู้ โดยเลือกบ้านคุณประเสริฐ ทองชมภู เป็นจุดสาธิตศึกษาดูงานของกลุ่ม
- 2) กลุ่มมีการบอกต่อถึงข้อดีข้อเสียในการใช้สมุนไพรเพื่อลดต้นทุนในการเลี้ยงแก่มูลกลอื่นๆ ที่สนใจ
- 3) จัดทำแผ่นพับและเอกสารเผยแพร่ข้อมูลของกลุ่ม และเทคนิคการใช้สมุนไพรต่าง ๆ ในการเลี้ยงสัตว์ไม่ว่าจะเป็นการจัดการด้านอาหาร และการดูแลรักษาด้วยพืชสมุนไพร
- 4) กำหนดให้มีการจัดเวทีร่วมเชิญกลุ่มอื่น ๆ มาแลกเปลี่ยนความรู้
- 5) จัดเวที เพื่อขยายและเผยแพร่ความรู้ และเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเชิญหน่วยงานต่างๆ มาให้ความรู้ โดยจะหมุนเวียนไปตามหมู่บ้านทั้ง 7 หมู่บ้าน ในตำบลน้ำไคร้ และ จัดกิจกรรมศึกษาดูงานได้ที่ศูนย์สาริตของกลุ่ม

6) ตรวจสอบติดตามความก้าวหน้าของกรทำกิจกรรมทั้ง 7 หมู่บ้าน โดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

7) จัดเวทีกลางเพื่อหาข้อดี ข้อเสียปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงสัตว์ด้วยสมุนไพร โดยแกนนำทุกหมู่บ้าน ผู้สนใจและแกนนำองค์กรต่างๆ

8) จัดเวทีสรุปการขยายผลการใช้สมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์โดยแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกษตรอำเภอน้ำป่าด อบต. กลุ่มผู้เลี้ยงสุกรห้วยแมง กลุ่มในเครือข่ายขยายผลในทุกหมู่บ้าน และผู้สนใจ

9) จัดแสดงผลงานตามงานวิชาการหรืองานเทศกาลต่างๆ ตามโอกาสทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด

และได้ร่วมกันกำหนดจุดประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และบทบาทของกลุ่มในการขยายผลลงสู่หมู่บ้านในตำบลน้ำไคร้ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จุดประสงค์การขยายผล คือ เพื่อการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรสำหรับเลี้ยงสัตว์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ไปยังหมู่บ้านในเขตตำบลน้ำไคร้ และเพื่อนำข้อมูลกลับไปใช้ในชีวิตของชาวบ้าน โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการขยายผล 3 กลุ่มคือ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ แกนนำของหมู่บ้าน และกลุ่มอาชีพต่างๆ ส่วนบทบาทในการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์ของตำบลน้ำไคร้ มีรายละเอียดดังนี้

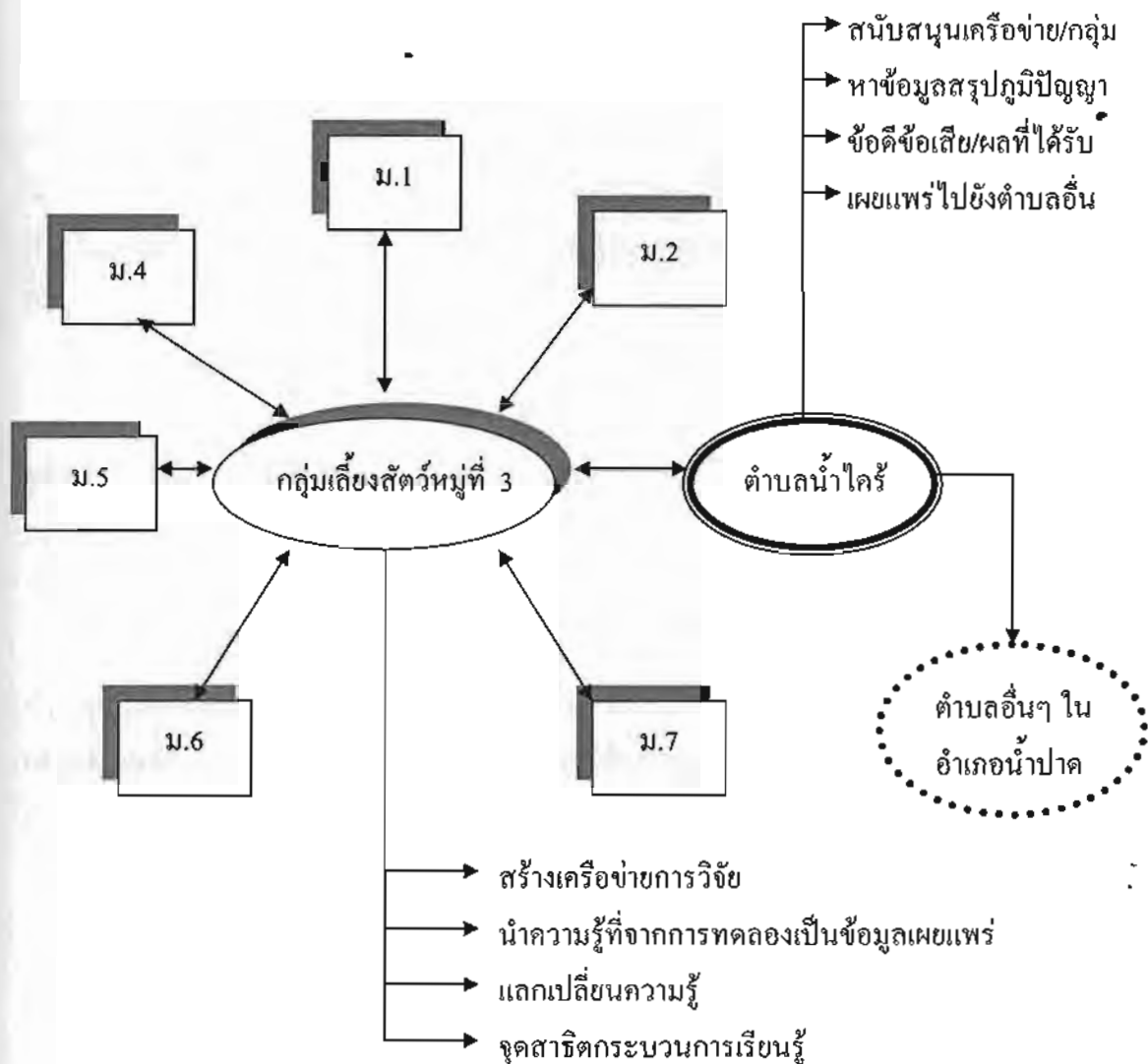
1) บทบาทของกลุ่มเลี้ยงสัตว์บ้านห้วยแมง หมู่ที่ 3

- 1.1 เป็นต้นแบบในการเผยแพร่การเลี้ยง
- 1.2 สร้างเครือข่ายการวิจัย
- 1.3 นำความรู้ที่ได้จากการทดลองนำไปใช้เป็นข้อมูลในการเผยแพร่
- 1.4 แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
- 1.5 จัดจุดสาธิต กระบวนการเรียนรู้

2) บทบาทในระดับตำบลน้ำไคร้

- 1.1 สรุปและรวบรวมภูมิปัญญาสมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์
- 1.2 มีข้อมูลข้อดีข้อเสีย และผลที่ได้รับจากการเลี้ยงสัตว์ด้วยสมุนไพร
- 1.3 เผยแพร่ไปยังตำบลอื่นๆ
- 1.4 ให้การสนับสนุนเครือข่ายและกลุ่มต่างๆ ในเครือข่าย

แผนภูมิที่ 1 การขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์ตำบลน้ำไคร้

กระบวนการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจตำบลน้ำไคร้

จากที่ได้วางแผนการดำเนินการขยายผลรูปแบบการใช้พืชสมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลน้ำไคร้ โดยใช้รูปแบบการทำการกิจกรรมและรูปแบบการเลี้ยงสัตว์โดยใช้สมุนไพรของหมู่ 3 บ้านห้วยเมงเป็นต้นแบบนั้น ได้มีการจัดประชุมวางแผนเพื่อเตรียมการลงพื้นที่ในแต่ละหมู่บ้านอีกครั้งโดยมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วยทีมวิจัย สมาชิกผู้เลี้ยงสัตว์หมู่ที่ 3 ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำไคร้ ตัวแทนขององค์กรภายในชุมชน และผู้นำในชุมชนตำบลน้ำไคร้ ซึ่งได้ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์หลักของการขยายผล โดยเน้นให้ชาวบ้านได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาเกี่ยวกับใช้พืชสมุนไพรสำหรับเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ และเป็นการเผยแพร่องค์

ความรู้ที่ได้ไปยังหมู่บ้านในเขตตำบลน้ำไคร้และหมู่บ้านต่าง ๆ ที่สนใจและมุ่งเน้นให้ชาวบ้านนำข้อมูลกลับมาใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต และที่ประชุมได้กำหนดกิจกรรมหลักของการขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

1) จัดเวทีร่วมกันระดมแนวทางการใช้สมุนไพรที่รู้จักในแต่ละหมู่บ้าน และแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน พร้อมร่วมกันหาแนวทางในการนำไปใช้โดยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยทำการหมุนเวียนลงพื้นที่จนครบ 6 หมู่บ้าน ซึ่งมีการกำหนดให้เริ่มจัดกิจกรรมในหมู่ที่ 6 บ้านวังผาชัน หมู่ที่ 7 บ้านปางกรุง หมู่ที่ 4 บ้านปางเกลือ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยน้ำไหล หมู่ที่ 2 บ้านนากล่า และหมู่ที่ 1 บ้านน้ำไคร้ ตามลำดับ และกำหนดให้ใช้ศาลาวัดในแต่ละหมู่บ้านเป็นที่จัดกิจกรรม ซึ่งจะจัดกิจกรรมในตอนกลางวันทั้งหมดเพื่อความสะดวกของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

2) ร่วมกันติดตามผลการดำเนินการของแต่ละหมู่บ้านโดยการสัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่ม ซึ่งมีการกำหนดคณะติดตามผลการดำเนินการ โดยจะทำการติดตามประเมินผลหลังจากมีการกำหนดแนวทางในการนำไปใช้ของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมุ่งประเด็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน ผลที่ได้จากการปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงสัตว์

3) จัดเวทีเพื่อสรุปและหาข้อดี ข้อเสีย ปัญหาและอุปสรรค ในการเลี้ยงสัตว์ด้วยพืชสมุนไพรของแต่ละหมู่บ้าน โดยให้ทุกหมู่บ้านร่วมการนำเสนอผลการดำเนินการ และร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการ ร่วมกันหาข้อดี ข้อเสีย ปัญหาและอุปสรรคของการเลี้ยงสัตว์ด้วยพืชสมุนไพร พร้อมหาแนวทางในการพัฒนาแก้ไขร่วมกัน

4) จัดเวทีร่วมสรุปผลการขยายผลการใช้สมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์ โดยแลกเปลี่ยนข้อมูลและข้อคิดเห็นกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ปศุสัตว์ องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อร่วมกันแนวทางปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ผลการดำเนินการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจในตำบลน้ำไคร้

จากแผนการดำเนินการขยายผลการใช้พืชสมุนไพรนั้น ได้มีการลงพื้นที่ปฏิบัติการตามแผนโดยหมุนเวียนทำกิจกรรมตามหมู่บ้านจนครบทั้ง 6 หมู่บ้าน ซึ่งสามารถนำเสนอผลการดำเนินการโดยแยกตามหมู่บ้านได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. หมู่ที่ 6 บ้านวังผาชัน

1.1 สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านวังผาชัน

บ้านวังผาชัน ทิศเหนือติดหมู่บ้านห้วยแมง ทิศใต้ติดหมู่บ้านนากล่า มีพื้นที่ทั้งหมด 6,880 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 982 ไร่ เป็นพื้นที่ประมง 12 ไร่ เป็นพื้นที่สาธารณะ 83 ไร่ เป็นพื้นที่อยู่อาศัย 162 ไร่ มีประชากรทั้งหมด 553 คน เป็นชาย 298 คน หญิง 255 คน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักในการเลี้ยงสัตว์และทำการเกษตร ซึ่งสามารถจำแนกการเลี้ยงตามประเภท คือ

ตารางที่ 3 ประเภทและจำนวนของสัตว์เลี้ยงบ้านวังผาชัน

ประเภทของสัตว์เลี้ยง	จำนวน/ตัว
1. เป็ด	50
2. ไก่	2,000
3. วัว	30
4. กระบือ	20
5. หมู	40
รวมทั้งหมด	2,140

ชุมชนบ้านวังผาชันส่วนใหญ่ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ ภายในชุมชนมีวัดวังผาชันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ส่วนด้านการศึกษามีโรงเรียนบ้านวังผาชันให้บริการแก่ชาวบ้านโดยเปิดทำการสอนตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่อนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ส่วนด้านเศรษฐกิจของชุมชนชาวบ้านมีรายได้ค้ำมีร้านค้าชุมชนและร้านจัดแสดงสินค้าในตำบล 1 แห่ง มีการร่วมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มทำขนม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน

ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนบ้านวังผาชัน ชุมชนบ้านวังผาชันเป็นชุมชนขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านภายในตำบลน้ำไคร้ ชาวบ้านมีความสามัคคีกัน มีการตั้งกลุ่มกิจกรรมร่วมกันหลายกลุ่ม เวลาวางชาวบ้านจะมาทอผ้าร่วมกันที่ร้านค้าของตำบลในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลี้ยงวัวและควายเพราะสภาพพื้นเป็นป่าแพะและทุ่งหญ้าตามธรรมชาติที่เหมาะสมกับการเลี้ยงวัวและควาย ส่วนการเลี้ยงหมูชาวบ้านเลี้ยงน้อยเนื่องจากสภาพของบ้านเป็นบ้านที่อยู่ติด ๆ กัน ไม่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงหมู และองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำไคร้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงปลาเพื่อเสริมรายได้ โดยทำการแจกพันธุ์ปลาและอาหารปลา

1.2 ผลการจัดกิจกรรมการชุมชนบ้านวังผาชัน

1.2.1 รูปแบบของกิจกรรมในการขยายผลของหมู่บ้านวังผาชัน เน้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ของชุมชน โดยเชื่อมโยงบุคคลต้นแบบของหมู่ที่ 3 คือ นายประเสริฐ ทองชมภู นายบุญส่ง ใจเพ็ง นายมนู ออนแนนศรี นางทองจันทร์ มะโนรส นายสำเริง ทองมา นางสมร การินทา และนายแดง อินชา ที่ประสบผลสำเร็จในเรื่องของการเลี้ยง

สัตว์ด้วยพืชสมุนไพรเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชาวบ้านวังผาชัน ซึ่งเป้าหมายของกิจกรรมก็เพื่อกระตุ้นและปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนโดยการใช้พืชสมุนไพรหรือทดแทนอาหารสำเร็จรูป กลุ่มเป้าหมายของการขยายผลครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และผู้นำชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 40 คน ซึ่งได้ประสานกับผู้นำชุมชนและกลุ่มต่างๆ ในชุมชนให้บอกต่อถึงการเข้าร่วมประชุมในครั้งนี้

กิจกรรมการขยายผลที่บ้านวังผาชัน มีทั้งหมด 3 กิจกรรม คือ

1) กิจกรรมที่ 1 เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในการทำกิจกรรมและกระตุ้นให้ชาวบ้านวังผาชันร่วมกันศึกษาสภาพการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนและภูมิปัญญาการเลี้ยงสัตว์ด้วยสมุนไพรของชุมชน โดยกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมไว้ในวันที่ 16 สิงหาคม 2546 เวลาตั้งแต่ 19.00 น. ณ ศาลาอเนกประสงค์ ซึ่งมีกิจกรรมดังนี้

- ชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมและโครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน
- ร่วมกันศึกษาสภาพการเลี้ยงสัตว์ของชุมชน และร่วมกันค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้านในการเลี้ยงสัตว์ด้วยพืชสมุนไพร โดยแลกเปลี่ยนข้อมูลกับชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมง
- สรุปข้อมูลจากเวทีเกี่ยวกับสภาพการเลี้ยงสัตว์ และภูมิปัญญาการเลี้ยงสัตว์ด้วยพืชสมุนไพร พร้อมร่วมกันกำหนดวันเวลาสถานที่ในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป
- ปิดการประชุม

2) กิจกรรมที่ 2 เป็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ด้วยพืชสมุนไพร และร่วมกันเสนอทางเลือกในการเลี้ยงสัตว์ด้วยพืชสมุนไพร เพื่อเป็นทางเลือกในการปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงสัตว์ของชุมชน โดยกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมไว้ในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2546 เวลา 9.00-16.00 น. ณ ฟาร์มทองชมพูซึ่งมีกิจกรรมดังนี้

- กล่าวต้อนรับผู้ร่วมประชุมและกล่าวถึงกิจกรรมที่ดำเนินไปในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2546
- แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประมาณ 3 กลุ่ม เพื่อให้ทุกกลุ่มร่วมกันศึกษาสถานการณ์การเลี้ยงสัตว์ของชุมชน สาเหตุของขาดทุนจากการเลี้ยงสัตว์และแนวทางในการแก้ไข
- ให้แต่ละกลุ่มออกมานำเสนอผลจากการระดมความคิดเห็นในประเด็นที่ร่วมกันศึกษา พร้อมกับร่วมกันแลกเปลี่ยนแนวคิดกับกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเมง
- ร่วมกันระดมความคิดเพื่อกำหนดทางเลือกในการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนบ้านวังผาชัน และวางแผนร่วมกันในการติดตามความก้าวหน้า
- ปิดการประชุม

3) กิจกรรมที่ 3 ติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการดำเนินการ ซึ่งแบ่งการติดตามเป็น 2 ส่วนคือ การลงพื้นที่ติดตามการเปลี่ยนแปลงของการเลี้ยงสัตว์ โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม จำนวน 2 ครั้ง และการจัดเวทีเพื่อติดตามผลความก้าวหน้าโดยการ แลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันกับทุกหมู่บ้าน จำนวน 1 ครั้ง

1.2.2 ผลการดำเนินการตามกิจกรรมการขยายผลในบ้านวังผาชัน

การจัดเวทีในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2546 โดยมีกลุ่มเป้าหมายมาครบตามจำนวนคือ 40 คน ซึ่งทีมวิจัยและแกนนำกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเม้ง ใช้การประสานเชิญผู้เข้าร่วมเวทีโดยผ่านทางผู้ใหญ่บ้านและผู้นำกลุ่มในชุมชนให้บอกต่อถึงการเข้าร่วมประชุม ณ ศาลาวัดวังผาชัน

การจัดเวทีครั้งนี้บรรยากาศเป็นกันเอง โดยหัวหน้าทีมวิจัยได้แนะนำผู้ร่วมทีมจากหมู่ที่ 3 ให้ชาวบ้านรู้จัก และชี้แจงจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมและโครงการวิจัย “อย่าคิดว่าเป็นการประชุมให้คิดเสียว่าเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องสมุนไพรที่พวกเรารู้จัก และนำมาใช้ว่ามีอะไรกันบ้าง และใช้ประโยชน์อะไร วิธีการลดต้นทุนการเลี้ยงสัตว์ที่เราได้ทำกันมีอะไรบ้าง”

นางประคอง จั่วอยู่ ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับเลี้ยงสัตว์ของชุมชนในอดีต และการใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยง โดยกล่าวว่าได้นำหญ้าหางอนไก่ น้ำ หญ้าขางอึ้ง ผักฮาดขี้หมู ผักฮาดน้ำ ผักฮาดฝรั่ง มาให้หมูกิน “ก่อนนี้ป่าเคยเอาผักพวกนี้ ให้หมูกินเด้อ มันก็โตเหมือนกัน บ่ต้องได้ให้อาหารหลาย แต่สมัยนี้บ่ได้แล้ว เลี้ยงแต่หัวอาหารกันโหด”

จากนั้นได้มีการสอบถามเกี่ยวกับสาเหตุของการเลี้ยงหมูในสมัยก่อนที่เลี้ยงง่าย แต่สมัยนี้มันกลายเป็นหมูฟาร์มกันหมด ต้องเลี้ยงหัวอาหาร ถ้าเลี้ยงเหมือนสมัยก่อนก็กลัวหมูจะป่วยจะตาย กลัวเลี้ยงไม่โต นายบุญสำ ใจเพ็ง ตัวแทนกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเม้ง ได้เสนอวิธีการลดต้นทุนของกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ที่กลุ่มได้ดำเนินการ โดยใช้กล้วยเลี้ยงหมู การใช้บอระเพ็ดแช่น้ำให้ไก่และหมูกิน ซึ่งชาวบ้านห้วยเม้งได้ทดลองปฏิบัติและเห็นผลจากการเลี้ยงว่าใช้ได้ดีไม่แพ้อาหารและยาปฏิชีวนะที่มีขายอยู่ในตลาด และมีการถามเกี่ยวกับการลดต้นทุนด้านอื่นๆ ที่ไม่ใช่อาหารและยา กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์บ้านห้วยเม้งมีวิธีการลดต้นทุนอย่างไร ซึ่งนายประเสริฐ ทองชมภู ได้กล่าวว่า ตัวเองและกลุ่มได้ทดลองเลี้ยงหมูป่าแทนหมูพันธุ์ ซึ่งได้ผลดีสามารถลดต้นทุนได้อีกทางหนึ่ง “เลี้ยงหมูป่า ก็ได้ผลดี ให้กินกล้วย คั้นกล้วย หญ้าต่าง ๆ มะกอก ล้อมรั้วกว้างๆ ให้มันได้วิ่ง เดี่ยวนี้สวนมะขามของผมนิไม่ต้องขายกล้วยเลย หมูป่ากินเตียนหมด เลี้ยงง่าย ลูกมาก ทำให้ขายได้ดี ผมได้ทดลองนำพันธุ์หมูป่าผสมหมูดำ (หมูน้ำป่าคหมูพื้นเมืองของชาวบ้าน) และนำมาผสมกับหมูหมอยชาน ซึ่งอยู่ในช่วยทดลองผสม คนต้องการซื้อ มากมีลูกออกมาเท่าไรขายหมด”

การแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านวังผาชันนั้น ทำให้ทราบว่าชาวบ้านมีการใช้สมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์อยู่ระดับหนึ่ง โดยใช้สมุนไพรที่หาง่ายในชุมชนและได้ทดลองปฏิบัติกันมาแล้ว เช่น การนำผิวมะกรูดนำมาผสมว่านไพร เกลือ คลุกเคล้าให้เข้ากันนำมาทาแผลสัตว์จะหายดีและได้นำสมุนไพรฟ้าทะลายโจร มาใช้โดยเก็บส่วนหัว กิ่ง และใบ มาแช่ในน้ำที่เลี้ยงปลา ให้ปลากิน ปลาจะค่อยๆ หายจากการเป็นโรค

การดำเนินการทำกิจกรรมของชาวบ้านวังผาชัน หมู่ที่ 6 นับว่าชาวบ้านก็ให้ความสนใจขนาดจัดประชุมตอนกลางคืนยังร่วมประชุมกันมาก มีคำถามและความรู้มาแลกเปลี่ยนกัน

ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ชาวบ้านขาดความมั่นใจที่จะใช้พืชสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านต้องการผู้มีความรู้ เช่น หมอหรือปศุสัตว์ มาให้คำแนะนำ และวิธีการรักษาสัตว์เลี้ยง ชาวบ้านยังติดกับความสะดวกสบายในการเลี้ยงสัตว์จึงใช้อาหารสำเร็จรูปในท้องตลาดในการเลี้ยงสัตว์ และเห็นว่าการผลการรักษาด้วยยาปฏิชีวนะให้ผลเร็วกว่าการใช้พืชสมุนไพรที่ต้องใช้ระยะเวลาในการรักษา

จากการดำเนินการทำกิจกรรมมีการพูดคุยถึง ผลดี ผลเสีย ของการใช้สมุนไพร เช่น ใช้สมุนไพรแล้วไม่มีสารตกค้าง สามารถกินสัตว์ได้อย่างมั่นใจและปลอดภัยไม่ต้องกลัวเป็นโรค และยังช่วยลดค่าอาหารในการเลี้ยงได้อีก

การติดตามการขยายผลการใช้สมุนไพรเพื่อเลี้ยงสัตว์บ้านวังผาชัน การทำกิจกรรมได้มีการกำหนดแผนในการติดตามการขยายผลในหมู่บ้านวังผาชัน โดยกำหนดเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการติดตามโดยการลงติดตามในพื้นที่ 2 ครั้ง โดยกำหนดการติดตามในวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 และวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2547 ซึ่งการลงพื้นที่ 2 ครั้ง นั้นจะเป็นการตรวจเยี่ยม พร้อมการสังเกตการสัมภาษณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของผู้เลี้ยงสัตว์ในชุมชนวังผาชันหลังจากมีการขยายผล และอีกรูปแบบเป็นการติดตามโดยการประชุมร่วมกันกับหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลอีก 1 ครั้ง ในวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นการติดตาม โดยการประชุมร่วมเป็นการประชุมใหญ่ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและข้อคิดเห็นระหว่างกันหลังจากการได้ดำเนินการของแต่ละหมู่บ้าน เป็นการเชื่อมโยงความรู้ซึ่งกันและกันรวมการติดตามทั้งหมด 3 ครั้ง

จากการออกติดตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชุมชนบ้านวังผาชันหลังจากได้ดำเนินการขยายผลการเลี้ยงสัตว์ด้วยพืชสมุนไพร พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่นำความรู้ที่ได้มาทดลองปฏิบัติ โดยการนำพืชสมุนไพรเช่น กลั้วขี้ มะละกอ และพืชผักที่มีอยู่ในชุมชน มาใช้เสริมกับอาหารสำเร็จรูปในการเลี้ยงสัตว์ และชาวบ้านมีการเปลี่ยนชนิดของสัตว์ที่เลี้ยงจากเดิมเลี้ยงหมูมาเป็นเลี้ยงไก่ และปลาแทน ซึ่งใช้ต้นทุนต่ำ และตลาดมีความต้องการสูงกว่า สามารถหาตลาดได้

ง่ายกว่า และยังได้รับการส่งเสริมแจกพันธุ์ปลาจากองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำไคร้ และชาวบ้านมีการเพิ่มการเลี้ยงวัวและควายมากขึ้น

นางเรียม แหยมไทย กล่าวว่า “ป้าเอาฟ้าทะเลลายโจรมาปลูกให้ไก่กิน ก็ดีขึ้น ไก่ไม่เป็นโรคตายน้อยลง”จากการติดตามผลส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำแต่วิธีการง่าย ๆ มาใช้กับการเลี้ยงที่มีอยู่ ไม่มีการเพิ่มปริมาณการเลี้ยง ซึ่งชาวบ้านให้เหตุผลว่า “เลี้ยงบ่ไหว กลัวบ่มีอาหารให้มันกิน” บางคนกล่าวว่า “บ่มีทุน บ่มีคนช่วยเลี้ยง” และยังพบว่า ช่วงเศรษฐกิจตกต่ำราคาหมูลดลง มีราคาถูกจนชาวบ้านบางรายต้องเลิกเลี้ยง เช่น ครอบครัวของนางประครอง จิวอยู่ “เลี้ยงบ่ไหว ขายบ่ออก ราคาหมูก็ถูก แถมยังขายบ่ได้ หากคนซื้ออยากต้องจ้อเขา”

ปัญหาที่พบในการขยายผลคือ ราคาสัตว์เลี้ยงตกต่ำทำให้ชาวบ้านเลิกเลี้ยงสัตว์บางชนิด หรือเปลี่ยนชนิดของสัตว์ที่เลี้ยงตามความต้องการของตลาด และปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนสมุนไพรในการเลี้ยงสัตว์ในฤดูแล้ง เช่น กลัวย จะหายากมาก นอกจากนี้ชาวบ้านยังขาดความรู้ในเรื่องของการเก็บรักษาพืชสมุนไพรให้มีคุณค่าทางอาหารเหมือนเดิมเหมาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์

วิธีการหนุนเสริมให้เกิดการเคลื่อนต่อของงานในหมู่บ้านวังผาชัน โดยการประสานงานกับเกษตรและปศุสัตว์อำเภอเข้ามาเยี่ยมเยือนและให้ความรู้ รวมถึงแกนนำกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรบ้านห้วยแมง ค่อยดูแลและให้คำแนะนำชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง

2. หมู่ที่ 7 บ้านปางกรุง

2.1 สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านปางกรุง

บ้านปางกรุง หมู่ที่ 7 ทิศเหนือติดหมู่บ้านปางเกลือ ทิศใต้ติดหมู่บ้านห้วยแมง ทิศตะวันตกติดกับตำบลน้ำไผ่ ทิศตะวันออกติดกับอำเภอท่าปลา มีพื้นที่ทั้งหมด 26,773 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 5,185 ไร่ เป็นพื้นที่ประมง 8 ไร่ เป็นพื้นที่ปศุสัตว์ 20,743 ไร่ เป็นพื้นที่สาธารณะ 320 ไร่ เป็นพื้นที่อยู่อาศัย 525 ไร่ จำนวนประชากร 118 หลังคา มีประชากรทั้งหมด 428 คน เป็นชาย 218 คน หญิง 210 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการเกษตร เช่น ปลูกข้าวโพด ทำนา เลี้ยงสัตว์ ซึ่งสามารถจำแนกการเลี้ยงตามประเภท คือ

ตารางที่ 4 ประเภทและจำนวนของสัตว์เลี้ยงบ้านป่างรุง

ประเภทของสัตว์เลี้ยง	จำนวน/ตัว
1. เป็ด	36
2. ไก่	2,000
3. วัว	40
4. กระบือ	10
5. หมู	20
รวมทั้งหมด	2,106

ชุมชนบ้านป่างรุงส่วนใหญ่ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธจำนวน 386 คน และนับถือศาสนาคริสต์ 12 คน ชุมชนมีวัดศักดิ์ใหญ่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ส่วนด้านการศึกษา มีโรงเรียนบ้านป่างรุงให้บริการแก่ชาวบ้าน โดยเปิดทำการสอนในระดับประถมศึกษา ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ส่วนด้านเศรษฐกิจของชุมชนชาวบ้านมีรายได้ค่อนข้างต่ำ มีร้านค้าชุมชน 1 ร้าน มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มทำขนม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มตัวเห็บ

ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนบ้านป่างรุง ชุมชนบ้านป่างรุงเป็นชุมชนขนาดเล็ก ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำไร่ข้าวโพด หางของป่าและเผาถ่าน มีสระน้ำสาธารณะของหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันปล่อยปลาไว้เพื่อบริโภค ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมจากองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำไคร้ โดยการแจกพันธุ์ปลาและกบให้แก่ชาวบ้านเพื่อเสริมรายได้ ชาวบ้านค่อนข้างยากจนขาดแคลนเงินทุนประกอบอาชีพ ทำให้การเพิ่มปริมาณการเลี้ยงสัตว์ทำได้ค่อนข้างยากและชาวบ้านมีความรู้ต่ำทำให้เกิดปัญหาการฉ้อโกงและกดราคาสินค้าจากพ่อค้าคนกลางอยู่เสมอ

2.2 ผลการจัดกิจกรรมการขยายผลชุมชนบ้านป่างรุง

2.2.1 รูปแบบของกิจกรรมในการขยายผลของบ้านป่างรุง เน้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ของชุมชน โดยเชื่อมโยงบุคคลต้นแบบของหมู่ที่ 3 ที่ประสบผลสำเร็จในเรื่องของการเลี้ยงสัตว์ด้วยพืชสมุนไพรเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชาวบ้านป่างรุง กลุ่มเป้าหมายของการขยายผล ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มตัวเห็บ และผู้นำชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 36 คน ซึ่งให้การประสานกับผู้นำชุมชนและกลุ่มต่างๆ ในชุมชนแบบการบอกต่อถึงการเข้าร่วมประชุมไม่มีการทำหนังสือเป็นทางการกิจกรรมหลักของการขยายผลมี 3 กิจกรรม เหมือนกับบ้านวังผาชัน คือ